

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Факультет історії, політології і міжнародних відносин
Кафедра історії України і методики викладання історії

ДИПЛОМНА РОБОТА

на здобуття першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

на тему:

«Вивчення волонтерського руху в Україні в умовах російсько-української війни 2014-2022 р. як засіб формування громадянської компетентності на уроках історії»

Студента 4 курсу, групи СОІ-41
напряму підготовки (спеціальності)
014.03 «Середня освіта (Історія)»

Стефанишина Мар'яна Любомировича

Керівник:

кандидат історичних наук, доцент

Кобута Степан Йосифович

Рецензент:

кандидат історичних наук, ст. викладач

Паска Богдан Валерійович

Національна шкала: _____

Університетська шкала: _____

Оцінка ECTS: _____

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Теоретичні основи волонтерства, його потенціал у формуванні громадянської компетентності учнів.....	7
1.1. Сутність та змістове наповнення понять "громадянська відповідальність особистості учня" та "волонтерство".....	7
1.2. Виховний потенціал шкільного середовища і добродійної групової діяльності школярів.....	12
РОЗДІЛ 2. Організація волонтерського руху в школі.....	21
2.1. Основні засади розвитку волонтерства та шляхи організації волонтерської роботи зі школярами.....	21
2.2. Специфіка форм і методів волонтерської діяльності в роботі зі школярами.....	26
2.3. Інформаційні матеріали для проведення виховних годин з теми “Волонтерство”.....	32
РОЗДІЛ 3. Рекомендації щодо підвищення ефективності формування громадянської компетентності учнів засобами волонтерської діяльності.....	39
3.1. Тренінг як засіб формування діяльнісного компонента громадянської компетентності (умінь та навичок).....	39
3.2. Методичні рекомендації щодо формування в учнів ціннісного компонента громадянської компетентності в процесі волонтерської діяльності.....	44
ВИСНОВКИ	50
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	54
ДОДАТКИ	60

ВСТУП

Актуальність теми. В умовах новітньої російсько-української війни і відповідно викликів, що стоять перед сучасною Україною, вірогідно є потреба зміни (або бодай вагомої корекції) освітньої парадигми. Життя диктує необхідність виховання людини нової формації – яка буде здатною критично і нестандартно мислити, приймати рішучі і сильні рішення, вміти керувати своїми діями та відповідати за їхні наслідки, приймати самостійні рішення. Водночас бути патріотом своєї батьківщини, соціально значущим для своїх близьких та рідних, готовими до саморозвитку та особистісного самовизначення на роботі тощо.

Волонтерство на, наш погляд, є базисом громадянського суспільства. Воно змінює життя на краще, плекає такі якості та риси як доброта і співчуття, симпатія та емпатія, прищеплює бажання взаємодопомоги. За будь-яких обставин, історично у розв'язанні важливих проблем людям завжди допомагала згуртованість і взаємоповага. Однозначно, що добровольча діяльність допомагає і (допомагатиме !) у розв'язанні соціо-культурних та економічних проблем.

Розуміння волонтерського руху та ймовірна участь у добровольчій діяльності може стати для учня важливою умовою формування необхідних загальнокультурних компетенцій (зокрема громадянської), опанування соціальної практики, поглиблення комунікативних навичок, розширення знань про соціальне середовище.

Необхідність якісного аналізу потенціалу волонтерства на сучасному етапі визначає актуальність теми цього дипломного дослідження. Серед різних видів соціальних практик волонтерство володіє потужним, але недооціненим ресурсом у системі освіти. Урочна діяльність є важливою умовою формування ціннісних орієнтацій школярів.

Об'єкт дослідження. Волонтерство як засіб виховання громадянської компетентності учнів.

Предмет дослідження. Можливості волонтерства в системі педагогічної роботи з учнями на уроках історії.

Мета. Метою цієї бакалаврської праці є визначення основних акцентів формування громадянської компетентності учнів на уроках історії під час вивчення волонтерського руху України.

Науковою новизною роботи є формулювання методичних рекомендацій щодо підвищення виховного потенціалу під час вивчення здобувачами середньої освіти волонтерського руху.

Завдання дослідження:

- Розглянути теоретичні основи волонтерства, його потенціал у формуванні громадянської компетентності учнів;
- Розглянути місце волонтерства та його виховний потенціал у загальноосвітньому закладі;
- Визначити варіанти та шляхи організації волонтерської роботи зі школярами, їх мотивації до волонтерської діяльності;
- Провести анкетування школярів та надати методичні рекомендації щодо підвищення виховного потенціалу під час вивчення волонтерського руху.

Стан наукової розробки. У вітчизняній науці питаннями виникнення та розвитку волонтерських організацій, впливом добровольчої діяльності на розвиток громадянської та соціальної активності учнівської молоді займалися окремі дослідники. Про наявність різних засобів і шляхів формування громадянської позиції говорять окремі науковці: як філософи, так і соціологи, окремі психологи і педагоги.

Вартує виокремити пізнавальну статтю авторства Я. Блохи, у якій він розкриває волонтерство як форму соціальної відповідальності людей в умовах воєнних лихоліть [3]. Стаття виступає дуже наближеною до наших реалій, написана «по гарячих слідах», у травні 2022 р. А автор, як видається, добре обізнаний з волонтерством не лише теоретично а й практично. Дослідник Булавенко С. визначила роль волонтерської діяльності в формуванні

соціальної активності учнів у закладах загальної середньої освіти. Стаття вийшла друком у доволі популярному дрогобицькому часописі «Молодь і ринок» [6]. Науковиця Ванюшина О. дала характеристику еволюції, сучасному станові та статусі волонтерського руху в Україні. Попри цікавий матеріал, авторка порівняно мало уваги вділила адаптації волонтерства у ЗОШ [8]. Авторка Т. Нємцева розкрила волонтерську діяльність як засіб виховання громадянської ініціативності старшокласників [21].

Дослідник І. Пуля у своїй статті розкрив волонтерський рух в Україні на матеріалах колекції Національного музею історії України. Його стаття вийшла друком у відомому журналі «Емінак», але до статті зі зрозумілих причин не могли увійти ряд важливих подієвих моментів останнього року війни [29]. Авторка Тохтарьова І. у своїй статті висвітлила волонтерський рух в Україні в умовах новітньої доби (періоду національної державності) та окреслила шляхи розвитку громадянського суспільства [33].

Назагал можна сказати, що нині ще не існує монографічних фундаментальних видань, які би вповні розкривали предмет нашого дослідження. Статті, які ми використовували доволі предметно торкаються нашої теми, написані по гарячих слідах – переважно за останній рік (упродовж 2022 – 2023 рр.). Частина із цих статей мають науковий характер, частина – радше науково-популярний.

Методи дослідження: Можемо виділити такі: загальнонаукові методи сходження від абстрактного до конкретного, порівняльного аналізу та синтезу; вивчення й узагальнення теоретичних підходів щодо усвідомлення основних дефініцій та понять; методи теоретичного узагальнення, що сприяли узагальненню та визначенню основних вимог до формування громадянської компетентності загальнонаукові принципи об'єктивності, системності, єдності історичного і логічного; методи якісного аналізу.

Практичне значення одержаних результатів. На наш погляд, результати роботи можуть бути корисним заступникам директорів з виховної роботи, соціальним педагогам, класним керівникам, учителям, відповідальним

за організацію учнівського самоврядування, учням старших класів, а також усім тим, хто цікавиться питаннями волонтерства та добровольчості.

Структура роботи. Структура роботи зумовлена логікою дослідження і складається із вступу, трьох розділів, висновків, рекомендацій та списку використаних джерел (45). Робота містить 1 таблицю та 3 додатки.

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВОЛОНТЕРСТВА ТА ЙОГО ПОТЕНЦІАЛ У ФОРМУВАННІ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ

1.1. Сутність і змістове наповнення понять "громадянська відповідальність особистості учня" та "волонтерство"

Український рух волонтерства пробудив нашу націю та на сьогоднішній день став індикатором істотних змін в соціальній структурі українського суспільства. Українці перебувають у реаліях соціальної нестабільності, тому необхідність у добровольчій праці значно зросла. Тому Україна потребує допомоги населення, що здатне на безкорисливу працю.

Історичний досвід переконує, що повноцінна демократична держава не може існувати без громадянського суспільства, що створює умови для самореалізації громадян та їхнього життєвого самовизначення, захисту їхніх прав і свобод, інтересів. Головну роль у вихованні свідомих громадян української демократичної держави повинна відігравати освітня система. Одним з першочергових освітньо-виховних завдань шкільної історичної освіти має бути формування громадянської компетентності школярів як комплексу відповідних рис особистості [2].

Саме сьогодні необхідно засобами навчальних дисциплін сформувати у школярів конструктивно-критичне ставлення до явищ та процесів у суспільстві, компетентність та вмотивованість стосовно майбутньої активної участі в громадському житті, зокрема у волонтерських заходах.

Теорію формування соціальної активності учнів досліджено у психологічному, філософському, соціально-педагогічному та педагогічному аспектах. Під час аналізу праць дослідників, стає зрозумілим той факт, що соціальна активність учнів являє собою інтегративну якість, що містить у собі досвід, соціальні знання, необхідність у досягненні суспільно-значущих цілей. Ця якість характерна спрямованістю на різні види соціально корисної діяльності. Також її можна виявити у конкретній соціальній діяльності [19].

У дослідженнях зарубіжних та вітчизняних науковців широко розкривається проблема громадянських цінностей, громадянськості, активної громадянської позиції. У науці існує дуже багато визначень поняття волонтерство (табл.1.1). Пропонуємо цю таблицю, яка дає можливість побачити формулювання поняття «волонтерство» за різними авторами

Таблиця 1.1

Автори	Визначення
Сікорська Л.Е.	Волонтерство – це спосіб збереження та зміцнення людських цінностей, зокрема доброти, безкорисливої допомоги людині.
Тохтарьова І. [33]	Це спосіб, що допомагає акумулювати соціальний капітал, у той же час є інструментом соціального, культурного та економічного розвитку суспільства та сприяє збереженню балансу в суспільних відносинах;
Декларація Міжнародної асоціації волонтерів	Волонтерство – це вільний, свідомий вибір людини, що відображає його життєву позицію і сприяє підвищенню якості життя, поглибленню солідарності.

Джерело: складено автором, використовуючи наукову літературу

Так чи інакше, а в основі волонтерської діяльності лежать принципи солідарності та безкорисливості, задоволення різних потреб людини. Можна сказати, що на сьогоднішній день волонтерський рух набув глобального масштабу.

Так чи інакше, а з поняттям волонтерства нерозривно пов'язане і педагогічне завдання формування громадянської компетентності учнів.

Однією з найважливіших умов розвитку сучасного суспільства є виховання громадян правової, демократичної держави, здатних до соціалізації, таких, що поважають права і свободи особистості, володіють високою моральністю, виявляють національну терпимість, віротерпимість, шанобливе ставлення до мов, культури та традицій інших країн та народів [37].

Перед тим як розглядати зміст поняття «громадянська відповідальність учня» варто проаналізувати поняття громадянин, відповідальність, відповідальний громадянин та пояснити їхню взаємозалежність. Термін відповідальність має декілька визначень: «відповідати», «виконувати обов'язок»; «усвідомлювати власну повинність, власні обов'язки і розумно їх виконувати» [10].

Серед основних характеристик відповідальності, що запропоновані психологами, можна виокремити такі: контроль діяльності суб'єкта з точки зору виконання ним прийнятих норм і правил, що здійснюється в різних формах [1]; риса особистості, що формується у ході взаємовідносин з людьми, таким чином засвоюються соціальні норми, правила, цінності на фундаменті почуття обов'язку та совісті. Зважаючи на все вищесказане, можна зробити висновок, що під відповідальністю розуміють інтегративну якість особистості, яка вказує на здатність людини дотримуватися норм у суспільстві, виконувати обов'язки, реалізувати свій потенціал.

Відомий грецький філософ Платон свій час говорив: «Ні спокуса, ні насильство не зможуть примусити людину зрадити інтереси держави». Громадянин є насамперед відповідальною та свідомою особою, яка підпорядковує особисті інтереси громадським, вірно служить Батьківщині.

У процесі державотворення життя ставить перед школами та педагогами (а отже й учнями!) нову вимогу виховання громадянина, підготовку особи до громадянства, активної і відповідальної участі кожного у громадському житті – політичному, культурному, соціальному [34, с. 127–128].

Коли мова йде про патріотизм та свободу, не можна, на наш погляд, не згадати Григорія Сковороду і Тараса Шевченка, які завжди відстоювали ідеї свободи та демократії, патріотизму, людинолюбства і доброчинності. Ці українські філософи вбачали у волі, самостійності та свободі найвищу цінність для кожного українця.

У працях сучасних українських педагогів можна віднайти риси відповідального громадянина: любов до рідної землі, рідного краю, ідеали, яким ми присвячуємо своє життя, високі духовні помисли.

Творити добро: «Поспішаймо робити добро. Духовне добро. Воно в стократ цінніше від матеріального!»;

Дотримуватись гармонійних взаємовідносин: «Продовжуючи себе у своїх вихованцях, ми творимо не тільки людину. Ми творимо самий час. Дух часу, взаємовідносини між людьми – все це залежить від того, які ми з вами, від того, яка школа, що їй народ повіряє своє майбутнє» (так писав відомий педагог Василь Сухомлинський);

Господар своєї долі (Дитина у школі є центром Всесвіту);

Наразі з-поміж науковців існує щира дискусія щодо спільних та відмінних рис у значеннях слів «патріот» та «громадянин».

Відомий педагог, прихильник «виховання у колективі» Антон Макаренко наголошував: «Виховати громадянина, – це виховати патріота, виховати в ньому такі якості, які б вказували на належність молодої людини до великої держави – України» [21, с. 58–63].

Громадянська відповідальність учня, школяра – це той момент, коли він відчуває свою причетність до творення своєї держави, має усвідомлену потребу у відповідальній поведінці. До рис відповідального громадянина можна віднести любов до рідного краю, повагу до своєї держави, добродійність, гармонійні взаємовідносини, дієвий патріотизм, гідність.

Аналізуючи різні джерела, є підстави увести до концепції відповідального громадянина такі лексеми (тобто – «слово», «мовний зворот») як честь, гідність, обов'язок:

«честь» – це вияв вищих принципів моралі, якими керується людина у своїй поведінці, чесне ім'я;

«обов'язок» – те, чого дотримуються, що необхідно безвідмовно виконувати згідно з вимогами суспільства або свого сумління;

«гідність» – позитивні моральні якості; усвідомлення особистістю своєї громадської ваги, власного громадянського обов'язку.

На основі визначення сутності, трактування та аналізу термінів відповідальність, відповідальний громадянин, громадянин і патріот можна визначити поняття «громадянська компетентність учня»:

Тобто громадянська компетентність – це сукупність моральних якостей, що дають змогу індивідові відповідально й ефективно реалізовувати комплекс громадянських прав та обов'язків у демократичному суспільстві [13].

Уважаємо, що громадянська компетентність не може бути сформована без опори на громадянські цінності та не може реалізовуватися за межами системи ціннісних орієнтирів. Вона передбачає наявність певної життєвої позиції та внутрішньої готовності до її реалізації, і може повною мірою проявитися тільки в конкретній життєвій ситуації [9, с.86–88].

Формування громадянської компетентності учнів є головною метою громадянської освіти в школі. Основою формування громадянської компетентності в школі виступають предмети соціально-політичного циклу (історія, суспільствознавство, право), які дають учням систематичне уявлення про суспільство.

Методи, прийоми та форми навчання історії повинні працювати в інтеграції із завданнями виховання активної та ініціативної людини [10].

Соціально–діяльнісний потенціал майбутнього громадянина, визначає перебіг формування таких громадянських цінностей учня: [23, с. 1–14].

- Громадянин здатен виконувати активні громадянські обов'язки;
- прагне до самоствердження у діяльності, яку вважає соціально важливою;
- він має навички вирішувати проблеми у команді (є людиною команди), безкорисливо служити іншим, протистояти несправедливості;
- він є посередником у вирішенні проблем суспільства, має здатність мислити і планувати;

- він вміє «бачити проблему з різних сторін», вміє реагувати на соціальну несправедливість, бажає працювати заради спільного блага, з метою поліпшення світу,
- він прагне постійно удосконалювати себе, подавати приклад учням.

Виховний процес має бути невід'ємною частиною всього освітнього процесу та ґрунтуватися на громадянських цінностях нації – національній самосвідомості, гідності та честі, справедливості, повазі до себе та інших та толерантності, турботі, свободі, братерства, демократії, шанобливого ставлення до культури та мови, довілія, патріотизму, законослухняності, солідарності, відповідальності тощо [20, с. 5–7].

Аспекти волонтерства та волонтерської діяльності свідчать про те, що в сучасних реаліях все гостріше постає питання усвідомлення громадянами України, зокрема учнівською молоддю своєї приналежності до великої держави, орієнтуючись на її потреби та найвищі цінності.

Отже, громадянська освіта мала би визначатися засадами активної життєвої позиції людини, власної ефективності, правдивості та критичного мислення, взаємоповазі, толерантності, співпраці та відкритого спілкування, прав людини та їхнього спільного захисту.

1.2. Виховний потенціал шкільного середовища і добродійної групової діяльності школярів

Виховне середовище – компонент цілої системи школи, характерний певним способом життя, який є «педагогічно спрямованим» на наповнення емоційно насиченими та яскравими справами, привабливими як для загального колективу школи, так і для тих людей, які його створюють – тобто конкретних учнів та педагогів [27].

Неабияку роль у створенні виховного середовища грають науково–педагогічні підходи (прийоми), наприклад подієвий (гуртування шкільного колективу навколо яскравих подій), і також «герменевтичний» (пошук шляхів порозуміння, духовного зростання). Цей підхід зв'язаний із феноменом

терпимості у міжособистісних взаєминах і оціночних ставленнях до інших людей).

Завдяки тому, що навчально-виховний процес опирається на ці підходи, створюється сприятливий та відкритий психолого–педагогічний мікроклімат середовища школи, а шкільне життя набуває рис емоційно-комфортного та яскравого.

Виховне середовище може впливати на учня у таких двох площинах:

1. У певному класі. Взаємовідносини між учнями є різними видами стосунків особистості й малих груп, наприклад у «різностатусових» школярів у колективі; їхніх ровесників, впливати на згуртованість, міру залученості до життя класу.

Найважливішою сферою регуляції та формування соціальної поведінки для учня стає середовище його ровесників. Недарма говорять: «Скажи мені хто твій і другі я скажу хто ти!». У такому середовищі забезпечується поглиблення соціокультурних контактів, розширення та збагачення інтересів, дитячого світобачення, а також компенсується тим, що з різних причин не може дати родина як первинний осередок соціалізації особистості.

2. У школі у загальному. Внутрішня дисципліна у школі чинить вплив на підсвідомі та свідомі рівні вихованця, а також на формування звичок, умінь та навичок соціальної поведінки.

Зрозуміло, що шкільне середовище є найбільшим осередком ровесників, у ньому відточуються навички соціальної взаємодії, розвиваються комунікативні здібності. Звичайно, що багато що залежить від самої школи, від її рейтингу, престижу тощо.

Крім того, розвивається самовизначення та самопізнання шляхом оцінки інших та порівняння себе з іншими, рівними за віком, але з різними особливостями та моральними якостями, що сприяє формуванню у школярів «здорової адекватності» [9, с. 86–88].

Шкільне середовище для школярів є тим соціальним простором, що впливає на особистість через групу, завдяки якій вона входить до соціуму (та

ж проблема соціалізації) і стає його частиною. А шкільний колектив для кожного з учнів виконує роль і виховного колективу. Думаємо, що у становленні учня (майбутнього українського громадянина!) колектив, зокрема клас куди він потрапляє відіграє чи не ключову роль.

У середовищі ровесників виникають рівні умови для реалізації творчого і фізичного потенціалу членів групи, ситуації співпереживання, емпатії, співтворчості, що сприяє їхньому емоційному розвитку. Також створюються умови для розуміння учнями моралі як суспільного явища [27]. Тобто, є процес формування морального громадянина.

Ситуації вибору та їх спільне обговорення, змога критикувати інших і самому ставати об'єктом критики, радість за досягнення друзів чи однокласників, доручення різного типу та роду, задіяність у колективні справи формують в учня почуття відповідальності, навички жити спільними інтересами, бачити орієнтири самореалізації, особистісного розвитку і розвитку групи.

Із точки зору педагогіки, актуальність проблеми самореалізації підлітків наразі відчувається гостро. Вона пов'язана з необхідністю самовизначення, що розкривається як процес свідомого вибору школярем своєї життєвої позиції у різних питаннях, цілях і засобах самореалізації у тих чи інших обставинах [17, с. 58]. Тобто школа мала би посприяти реалізації дитини, підштовхнути її до креативності, творчості.

Важливими рисами соціального самовизначення дитини є її ініціативність, змога робити самостійний вибір та нести за нього відповідальність. Внаслідок цього відбувається самопізнання, пізнання довкілля та процес особистісного соціального дозрівання.

Цей процес відображається у різних видах продуктивної діяльності, зокрема тієї, що передбачається завданнями та цілями соціального виховання школярів, яке здійснюється у школі.

Підлітки, згідно з закономірностями їх розвитку, повинні відчувати опору у просторі зовнішніх соціальних оцінок їхніх особистостей, які мають

збігатися з їхньою самооцінкою (визнання їх як «мужніх чоловіків» тощо) Якщо така потреба у батьківській родині чи у шкільному середовищі не задовольняється, то вони часом прагнуть задовольнити її перебуваючи у неформальних об'єднаннях чи маргінальних групах, які характерні різноманітною (зокрема й асоціальною) орієнтацією і різними цінностями. Це може стати проблемою як для самої загальноосвітньої школи (чи ліцею) так і для родинного середовища. Траплялися ж випадки суїциду, глибокої закомплексованості, творення різних субкультур типу «Редан» тощо.

Батьківські спроби вилучити дитину із такого оточення, зазвичай, успіхом не закінчується, або, навпаки, дає негативні результати, зокрема супроводжуються неабиякими складнощами як для родини та педагогів, так і для школярів. Оскільки в силу ще не сформованої життєвої компетентності та зовсім малого соціального досвіду вони чинять опір цьому, так як мають страх втратити власну соціальну опору.

Отже, якщо сім'я не пропонує учню визнання, уваги, розуміння, поваги, тоді він надає перевагу неформальній групі, доволі часто з асоціальною орієнтацією, навіть тоді, коли не заслуговує там авторитету. Уже сам факт належності до певної групи дає можливість дитині задовольнити свої потреби у зовнішньому підтвердженні самооцінки за рахунок тих школярів, які не входять до групи.

У деяких варіантах це задоволення досягається за допомогою вияву агресії чи жорстокості, які принижують інших підлітків, забезпечують йому «авторитет», але вже з позиції сили. Це деструктивний шлях самореалізації.

Так чи інакше, а шкільне середовище дійсно має великий виховний потенціал, щоб не довести дитину до такої деструкції. Часто вчителі займаються банальним заробітчанством (репетиторством) і навіть не задумуються про плоди своєї праці.

Одним із найкращих шляхів самореалізації учнів може бути його залучення до суспільно корисної праці, діяльності, яка приносить користь іншим. Усе це сприятиме позитивній динаміці і «своєрідній» самозміні учня

[31, с. 104–106]. Хоча нині це зробити дедалі важче, бо школа втрачає свій вплив на дітей, школа вже майже, на наш погляд, не виховує і часто –густо учні «піддані на самовплив».

Беручи участь у добродійних акціях зможе надати школярам можливість реалізувати свої актуальні потреби щодо самореалізації саме у малій групі однодумців, яку часто називають референтною групою, відчутти не тільки комфорт роботи у команді, а й виявити ініціативність та активність, ствердитись у своїй громадянській компетентності, набути позитивного досвіду соціальної взаємодії, підвищити самооцінку і заслужити авторитет ровесників. Тим більше така робота може підняти рівень своєї самооцінки.

Саме в колективі є можливість чітко усвідомити і пережити, що таке норма, правило поведінки, як співвідноситься «моє» і «твоє» наше” і “ваше”, збагатити соціальний досвід. Провідна роль у набутті соціального досвіду, як і в самовизначенні, також належить діяльності. Вона становить собою і спосіб, і умову, і форму вираження соціального досвіду.

Соціальний досвід – це результат взаємодії людини з довкіллям, її навчання, виховання і самовиховання. Однак оволодіти соціальним досвідом не означає засвоїти певну сукупність інформації, знань, умінь, зразків поведінки, необхідно опанувати тим способом діяльності й спілкування, результатом якого він виступає.

Участь школярів у добродійних соціальних проектах створює для них унікальні можливості: спілкуватись з різними вразливими категоріями людей, на яких спрямовується така діяльність. Діти глибше пізнають реальне життя, навчаються розуміти потреби і проблеми інших (і ровесників і старших від себе за віком!), враховувати причини і наслідки різних явищ соціального життя, а також вчинків і поведінки. У подальшому це завжди буде слугувати правильним орієнтиром. В умовах школи організація учнівського колективу здійснюватиметься відповідно до завдань виховання дітей і молоді [13].

У цьому сенсі шкільний колектив являє собою явище педагогічне, в якому учнівська громада виступає в ролі об'єкта виховного процесу, на якого спрямовується діяльність колективу вчителів.

Така виховна діяльність передбачає вивчення та підвищення виховних можливостей учнівського колективу, розкриття здібностей, особливостей виховання у школярів кращих особистісних якостей, налагодження між ними конструктивної взаємодії, а також соціально–моральний, культурологічний та духовний розвиток дітей. Часто-густо самі педагоги «геть не знають» на що спосібні їхні вихованці.

У такому виховному процесі особлива роль належить шкільному педагогу як посереднику між школярами і суспільством у розв'язанні різноманітних соціально–педагогічних проблем. Він може бути основним організатором добродійної діяльності школярів, спрямованої на допомогу і підтримку різних часто навіть соціально вразливих груп населення та тих, хто опинився у складних життєвих обставинах:

- дітей–інвалідів, сімей з дітьми–інвалідами;
- дітей–сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування;
- безпритульних дітей;
- однолітків, що перебувають на індивідуальних формах навчання у зв'язку зі станом здоров'я;
- обдарованих дітей, які через недостатні умови не можуть самореалізуватися;
- людей похилого віку;
- ветеранів війни і праці та ін.
- просто тих, хто потребує психологічної допомоги (Ми також уважаємо це видом добродійності)

Добродійність, виходячи із загальнолюдських принципів гуманності та взаємодопомоги, завжди слідує принципу безкорисливості. Ця риса завжди

була невід’ємною частиною культури нашої держави, ментальності українців як нації.

Залучення учнівської молоді до добродійної діяльності забезпечує формування у них громадянської позиції та розв’язання соціальних питань [10, с. 24].

Соціальнозначущі якості особистості часто формуються у творчій, продуктивній, міжгруповій діяльності, а рівень їх сформованості можна перевірити у різних видах групової добродійної (благодійницької) діяльності та в наступних ставленнях: до себе, до суспільно-корисної праці, до оточуючих (чи до соціального оточення), до своєї батьківщини тощо.

Дітям треба створювати умови аналізу реальних життєвих ситуацій. Наприклад, розглядаючи будь-яку історичну або сучасну ситуацію, можна попросити дитину уявити себе на місці того чи іншого персонажа, припустити, які почуття вона має відчувати, оцінити її дії, а потім попросити змодельовати свою поведінку в цій або подібній ситуації. Учитель свого роду «занурює» учня в якийсь історичний або соціальний сюжет, що сприяє досягненню навчальних цілей [27].

Педагог викликає таку собі «емоційну реакцію», пропонує ситуацію, що сприяє розвитку вмінь адекватно оцінювати й коригувати свої думки та дії, співвідносити свою поведінку з поведінкою інших людей, обирати мету та засоби її досягнення. Одним із засобів досягнення цих цілей у навчальному процесі може виступати метод моральних дилем [20, с. 1–14].

У найбільш загальному вираженні вони відображають рівень сформованості гуманістичної свідомості, ціннісні ставлення, орієнтири та соціально–ціннісний характер конкретної діяльності.

Основна соціально–педагогічна ідея організації добродійної діяльності школярів полягає в тому, щоб сформувати мотивацію і залучити до неї різні вікові групи дітей та учнівської молоді, виховувати у них чуйне ставлення до потреб і проблем інших людей, навчати компетентнісному поводженню у

різних життєвих ситуаціях і з різними суб'єктами соціальної взаємодії [21, с. 27–31].

Така діяльність вірогідно зможе:

- бути організованою за місцем проживання та навчання дітей і молоді (наприклад, у територіальній громаді);
- виходити за межі адміністративної одиниці (території проживання);
- здійснюватися у соціальному партнерстві (з іншими школами, ліцеями, державними установами чи соціальними інституціями, неурядовими організаціями),
- провадитися у групах ровесників і різновікових групах.

Досягнення такого рівня її організації і змістовного наповнення може бути, на наш погляд, «критерієм високої оцінки».

До того ж, великий виховний потенціал містять і учнівські соціальні проекти та добродійні акції – оскільки участь у них можна:

- сприяти формуванню потреби у творенні добра, допомоги соціально незахищеним особам;
- відволікати від шкідливих звичок, полегшувати подолання різних своєрідних «адикцій» і залежностей (у тому числі щодо комп'ютерних ігор, інтернету, навіть наркотичних засобів тощо),
- формувати соціальну компетентність і ціннісне ставлення до життя та здоров'я, до родини, до рідного міста, мікрорайону, чи села [20].

Уважаємо, що їхній виховний потенціал проявляється з часом та у поліпшенні оцінних ставлень школярів і їхніх взаємин, і здебільшого у позитивній динаміці змін характеру і поведінки у кращу сторону.

Підготовка і реалізація добродійних соціальних проектів та добродійних акцій виступають якраз такими інноваціями, що сприймаються органічною складовою виховної роботи у сучасній школі [11, с. 149–151].

Але тим не менш слід чітко усвідомлювати, що виховна робота не являє собою цільовий такий собі соціальний проєкт. Тому необхідною є актуалізація уваги на різниці між виховними заходами і соціальними проєктами.

Таким чином виховна та організаційна робота у школі може бути різноспрямованою, а виховний потенціал шкільного середовища і добродійної групової діяльності школярів значним. І не варто недооцінювати (навіть у сучасних ринкових умовах, чи як то кажуть умовах «конкурентного середовища») фактор колективу. Бо саме в його атмосфері є спроможним волонтерство яке, як видається, може бути ефективним у залежності від «почуття ліктя», відчуття «роботи у команді» тощо. Натомість волонтерство вповні може не лише загартувати дитину (і фізіологічно і психологічно!) а й підняти рівень її самооцінки, позбавити комплексу, почуття меншовартості. І що найголовніше – сформувати почуття затребуваності у суспільстві. Від цього також багато, що залежить від загальноосвітніх шкіл і ліцеїв.

РОЗДІЛ 2 ОРГАНІЗАЦІЯ ВОЛОНТЕРСЬКОГО РУХУ В ШКОЛІ

2.1. Основні засади розвитку волонтерства та шляхи організації волонтерської роботи зі школярами

На наш погляд, одним із найважливіших завдань духовно-морального розвитку дитини є формування в неї навичок особистісної та соціальної компетентності, вміння вести діалог, розуміти інших, відстоювати власну думку, бути толерантним до думки оточуючих. Усі зазначені компетенції формуються у процесі різних видів діяльності. Одним із цих видів є волонтерський рух. Крім того, волонтерська діяльність у різних вікових категоріях наразі набула глобального характеру і розвивається в усьому світі [3, с. 79].

Звісно, що кожній людині притаманні свої мотиви займатися волонтерською діяльністю:

- Відповідні переконання;
- прагнення жити активним соціальним життям;
- потреба комунікувати;
- реалізація своїх природних здібностей;
- бажання громадського визнання;
- бажання привернути увагу довкілля до екологічних проблем (зокрема, забруднення довкілля, глобальне потепління, озелення мікрорайонів міста);
- підвищення рівня громадянсько-правової грамотності;
- підвищення організаційних здібностей
- християнські переконання (потреба у служінні ближньому).

Виховні години традиційно вважаються одними з найвизначальніших форм організації роботи у школі. Якщо активно комунікувати та використовувати різноманітні інтерактивні методи, то можна значно

підвищити продуктивність. Завдяки цим методам і відбувається інтеграція до виховного процесу багатьох учасників.

На виховних годинах педагог має унікальну можливість приділити увагу розумінню дітьми таких знакових та важливих понять як: доброта, гуманізм, милосердя, альтруїзм, соціальна відповідальність, християнські чесноти, людяність. У цьому ряді, звісно, своє місце мусить посідати й волонтерство.

Під час організації добродійної діяльності учнів, слід акцентувати увагу на тому, що:

1. Не належить примушувати школярів брати участь у добродійній діяльності. Це повинно бути добровільне бажання, а, отже, недопустимими з цього приводу є накази по школі у вигляді оголошень, які зобов'язують дітей до такого виду діяльності.

2. Добродійність не завжди «вимагає» коштів. Багато різних речей можна зробити власноруч, належною працею або навіть «на вербальному рівні» (наприклад у ході комунікації).

3. Не треба залучати школярів до добродійної діяльності без пропедевтичної підготовки до цього: зокрема, тлумачення її змісту, рівня можливостей дітей, очікуваних наслідків для їхнього соціального та особистісного розвитку тощо.

Зокрема, таку підготовчу роботу можна проводити з дітками під час виховних годин чи індивідуальних, групових бесід. З такою ж метою можна використовувати перегляд фільмів, влаштовувати реферування про стан довкілля чи становище знедолених, а також, якщо звичайно є можливість, організувати відвідини дитячих будинків, геріатричних пансіонатів (будинків людей похилого віку) а потім обговорювати з дітками побачене.

Важливим є також той факт, чи викликатиме у школярів емоційні переживання, зокрема емпатію, соціальну рефлексію, спрямовані на покращення ситуації.

4. Під час відбору закладу (об'єкту добродійної діяльності) слід давати учням більше самостійності та створювати їм належні умови аби вони могли

самореалізуватися у кращих людських виявах. Нав'язування же своїх думок не видається дуже ефективним шляхом.

5. Доречною ідеєю є підготовка «шкільного календаря добродієв» – орієнтовного плану, який буде розміщуватися на дошці оголошень у ЗОШ. Така інформаційна відкритість найпевніше буде сприяти залученню до добрих справ все більшого загалу діток.

6. Слід також інформувати шкільну громаду про добрі справи школярів. Задля реалізації цієї мети, приміщення ліцеїв (шкіл) повинні бути облаштовані відповідними стендами, на яких будуть розміщені фото різних акцій добродієв.

7. Крім того, вчителі та вихователі зобов'язані створити учням безпечні умови для здійснення своєї потенційної добродієв діяльності:

- не допускати їх до виконання роботи, яка може негативно позначатися на стані їхнього здоров'я (наприклад прибиранні шкільного сміття – там можуть бути наприклад шприци, викинуті наркоманами тощо);
- не залишати діток поза педагогічним контролем;
- бути виваженими в організації контактування з різними «маргінальними» категоріями населення і групами ризику, щоб не травмувати дитячої психіки.

8. Усіляко інформувати батьків про плани залучення їхніх діток до різних видів діяльності;

9. Залучати до процесу добродієв також і батьків. Це вірогідно пом'якшить проблему конфліктів між поколіннями, гармонізує взаємини у сім'ї тощо.

Нині у час новітньої російсько-української війни українськими учнями вже зроблено дуже багато добрих справ. Вони слугують промовистим прикладом для всіх інших школярів, для тих, хто ще не долучився до добродієв діяльності [6].

Окрема мова – про гуманістичне виховання молоді, що має сформувати світогляд, який міг би у перспективі сформувати призначення дитини у суспільстві, утверджувати її гідність, норми моралі, серед яких особливе місце посідають доброта та милосердя.

Соціально значущі завдання розвитку волонтерства у сучасній школі полягають у тому аби:

- виховувати щирих патріотів у розбудові демократичного українського суспільства;
- привернути увагу дітей до тих проблем, для розв'язання яких не достатньо лише фінансів, а потрібні також «душевні зусилля»;
- допомогти учням співпереживати (явище емпатії) – допомагати знедоленим та тим хто потребує допомоги;
- сприяти усвідомленню дітьми власної відповідальності за стан природи, бачити проблеми екології і шукати можливості брати участь у покращенні ситуації. Дітки спроможні восени чи навесні сприяти озелененню території, допомагати дорослим садити дерева, долучатися до закладання нових парків, скверів.

У розв'язанні тих чи інших завдань добродійність може виступати неабияким засобом. Класним керівникам, на нашу думку, слід зважати на недостатність життєвого досвіду у дітей, їхню обмежену поінформованість а також їхню неготовність визначати пріоритети у житті.

Діткам звісно треба постійно допомагати під час організації їхніх добродійних заходів, однак це треба робити ненав'язливо і без «моралізаторства» (менторства). Було б добре, якби виховний процес був тісно пов'язаним із реальним життям, а діти тим часом отримували всю необхідну інформацію щодо актуальних проблем за місцем проживання.

Ймовірно, завдяки такому підходу у дітей формуватиметься громадянська та соціальна самосвідомість, бачення цілісної картини світу, відповідальності за долю своєї батьківщини. Діти ймовірно зможуть уникати

формалізму у проявах творчої самореалізації з урахуванням не лише власних потреб, а й потреб інших осіб [6].

Доброчинна діяльність учнів, звісно, може поділятися на види залежно від різного тематичного спрямування, наприклад:

- екологічний сегмент;
- благодійницький сегмент;
- вшанування ветеранів війни (у тому числі новітньої російсько-української 2014–2023 рр., жертв голодомору тощо);
- «ювенальний» сегмент – допомога сиротам
- «геронтократичний» сегмент – допомога людям похилого віку;
- культурологічний сегмент – залучення учнів до вивчення історичного краєзнавства, «географії» свого краю;
- психологічний сегмент. (Підтримка неповнолітніх, які опинилися за ґратами);
- «інтелектуальний» сегмент. Поповнення модерними українськими книжками фонди дитячих бібліотек;
- «медичний» сегмент. Збір коштів на підтримку дітей, що перебувають у дитячих лікарнях, збір коштів на придбання медичної апаратури тощо

Волонтерську роботу у школі вартує організувати, залучаючи добровольців з числа учнів різних класів, об'єднаних передусім за покликанням. Утворення кількох загонів, на наш погляд, сприятиме творенню здорової конкуренції в учнівському середовищі (творення такого собі конкурентного середовища).

Крім того, у ході роботи в різних напрямках волонтерської діяльності молоді люди вірогідно навчатимуться працювати в команді (це теж компетентність) зі своїми ровесниками та людьми інших, старших вікових категорій. Діти, цілком очевидно, розвиватимуть свої комунікативні навички з особами різного віку, краще соціалізуватимуться.

Таким чином, волонтерство необхідне для того, щоб школярі мали бажання допомагати людям і бути небайдужим до проблем інших. Це сприяє тому, щоб діти приносили користь як суспільству, так і самим собі, не тільки розв'язували соціальні проблеми, а й розвивали власні навички та вміння, задовольняти потреби в спілкуванні та самоповазі, усвідомлювати свою корисність і потрібність, отримувати подяку за свою працю, розвивати в собі важливі особистісні якості. Адже, допомагаючи іншим, діти змінюються самі [38, с. 147].

Задля виникнення та розвитку школярського інтересу до волонтерської діяльності варто застосовувати відповідні шляхи організації роботи з дітьми. Найкращими з них є проведення добродійних заходів із залученням волонтерів та добровольців, а також використання виховних годин як ефективного засобу формування дитячої зацікавленості у добродійній діяльності.

2.2. Специфіка форм і методів волонтерської діяльності в роботі зі школярами

Громадянська компетентність перебуває у тісному зв'язку/взаємозв'язку із навичками, що можуть проявлятися в різних сферах життя дитини. Дітки опановують громадянські компетентності коли займаються дослідницькою діяльністю, добирають та аналізують певну інформацію, розв'язують конфлікти, комунікують, оволодівають навчальними здібностями. У зв'язку з цим вчителі повинні намагатися наповнити новим змістом звичайні заняття, при можливості використовуючи міжпредметні зв'язки та кооперацію з колегами [17, с. 54].

Очевидно, що проста трансляція чи ретрансляція знань або відпрацювання окремих інтелектуальних умінь є дещо неефективними з точки зору цілей громадянської освіти. Уважаємо, що найадекватнішими з погляду становлення громадянських компетентностей і гуманістичних демократичних цінностей є інтерактивні методи навчання, що передбачають взаємодію і

співробітництво всіх учасників освітнього процесу в процесі розв'язування практичних та навчальних завдань [11].

Вони створюють необхідні умови як для становлення та вдосконалення компетентностей через включення учасників освітнього процесу в осмислене проживання та переживання індивідуальної та колективної діяльності, так і для усвідомлення та врешті прийняття ними громадянських цінностей, для накопичення досвіду громадянської діяльності [20].

До інтерактивних методів, які «на ура» (або з великим успіхом) використовуються у сфері громадянської освіти, належать, зокрема, соціальне проєктування, різноманітні форми дискутування (дискурсів) на соціально-значущі теми (у форматі дебатів, круглого столу, громадського форуму чи навіть «тет-а-тет»), ділові та рольові ігри, медіації у розв'язанні конфліктних ситуацій та ін.

Одним із головних положень компетентнісного підходу є розуміння компетентності як суб'єктивної якості особистості (дитини). Це демонструє навіть певну діалектичність між колективним характером навчальної діяльності та необхідністю враховувати лише індивідуальні чинники – особливості засвоєння знань, формуванню характеру дитини, вироблення навичок, що залежать від суб'єктивних мотивів навчання, ставлення до предмета навчання, нахилів, рис особистості та, врешті, самого досвіду учнів [16, с. 94].

У зв'язку з цим актуальності набуває питання про своєрідну індивідуалізацію процесу навчання. Можливо, найскладнішим питанням тут є розвиток громадянських якостей у мотиваційній сфері. Для розвитку мотиваційної сфери особи важливими є інтерактивні та проблемні методи навчання.

Інтерактивні методи навчання дають можливість дитині на уроці відчувати себе не пасивним, так би мовити, об'єктом педагогічного впливу, а повноправним учасником проєктування та окреслення пізнавальної діяльності.

Проблемні методи дають можливість зробити пізнавальне завдання актуальним для кожного учня. (Це такий собі своєрідний ексклюзивний підхід). Розв'язання пізнавальних продуктивних завдань, що пов'язані з необхідністю дати оцінку сучасним історичним подіям (чи явищам) і персоналіям, соціальним явищам і фактам призводитиме до формування емоційного ставлення до них.

Максимального ступеня «індивідуалізації» навчання в умовах класно-урочної системи можна досягти при використанні технологій організації навчальної діяльності в так званих учнівських малих групах (хоча ми вже говорили вище про те яке значення може набувати рівень самої школи чи ліцею).

Групові форми роботи зазвичай важко пристосувати до традиційного уроку, де вчитель виступає основним джерелом інформації, натомість їх можна використовувати під час планування уроку відкриття нових знань, де учні мають можливість самостійно визначати зміст навчальної проблеми обмежуючись тією чи іншою темою. Учитель у такому разі виступає організатором пізнавального пошуку дітей.

Головним принципом групової роботи є те, що завдання отримує не окремий учень, а ціла група. При цьому кожен учень отримує змогу діяти згідно з своїми індивідуальними можливостями, здібностями, навчиками, досягнутим рівнем опанування матеріалу, побажань щодо досягнення спільної мети. Таким чином, увага акцентується на організації співпраці всередині малої групи учнів, які мають різні індивідуальні особливості.

При цьому, кожен учасник команди несе відповідальність за досягнення успіху, що передбачає допомогу один одному на кожному етапі спільної роботи.

Найскладнішим питанням тут є врахування вкладу кожної дитини, якщо група отримує одну оцінку на всіх. Цю проблему учні здатні розв'язати самостійно, якщо як оцінку група отримуватиме загальну суму балів, яку

своєю чергою варто буде розділити між усіма учасниками. Тобто, як то кажуть, є питання.

Разом із тим, такий підхід допоможе сформувати вміння давати оцінку не тільки своїм успіхам та особистому внеску у розв'язання спільної для групи проблеми, а й внеску інших учасників, ефективності роботи всієї групи загалом.

Важливу роль у розвитку сфери саморегуляції може відігравати система оцінювання навчальних досягнень дітей, якщо вона базується на принципі самооцінки. Учня необхідно ставити в ситуацію, що спонукає аналізувати власну відповідь, свою навчальну активність. Необхідно розвивати в учня уміння/формувані навички самостійно оцінювати результат своїх дій, контролювати самого себе, знаходити та виправляти власні помилки. Це важко, звісно, бо кожен учень часто дуже високої думки про себе та свої знання.

Демократична організація життя в школі (таке собі учнівське громадянське суспільство), «покладання цілей» та визначення мотивів громадської діяльності вірогідно сприятиме формуванню активної громадянської позиції учнівської молоді. Для цього варто перетворити своєрідну «імітацію» демократії в школі на реальну сферу прояву активності, самостійності та громадянської позиції [22, с.18–20]. На наш погляд, ці наші міркування йдуть в контексті творення НУШ.

У різних видах волонтерської діяльності та за її різноманітними напрямками, наприклад у соціальних проектах та акціях, може реалізуватися велика кількість сучасних ідей, які є цікавими формами діяльності для школярів, наприклад: волонтерська, пошукова, творча, продуктивна, рекламна, театральна, інформаційно–просвітницька, концертна, тощо.

Із досвіду добродійної діяльності школярів впливає той факт, що вона вражає кількістю оригінальних ідей та своєю різноманітністю (патріотичного піднесення, громадянськості) [20]. Хоча ми розуміємо, що тут більше теорії аніж практики.

Цільові групи (ми говоримо, так би мовити, про універсальний рівень) на наш погляд, можуть бути такими:

- ровесники, що опинилися у складних життєвих ситуаціях;
- люди літнього віку (золотого) віку;
- вихованці з центрів соціально–психологічної реабілітації дітей;
- самотні, хворі;
- ветерани війни, учасники військових подій (у тому новітньої російсько-української).

Поширені також такі форми тепер уже учнівської доброчинності:

- проведення ярмарків задля збору коштів для придбання необхідного приладдя діткам із закладів інтернатного типу;
- медичного обладнання для лікарень та поліклінік;
- техніки для осіб із обмеженими фізичними можливостями та вадами;
- пошиття іграшок та одягу для немовлят;
- організація вистави і концертні програми у лікарнях, притулках, тощо;
- виготовлення оберегів, написання листів підтримки воїнам ЗСУ, створення дитячих малюнків;
- догляд за похованнями учасників АТО та новітньої російсько-української війни, жертв репресій;
- вшанування героїв Небесної сотні та учасників бойових дій 2014–2023 рр.;
- збір теплих речей для потребуючих;
- допомога самотнім та дітям-сиротам тощо [13].

Анкетування школярів, які брали участь у доброчинних заходах (або бодай чули про них!) доводить, що учнівській молоді подобається брати активну участь у доброчинних соціальних проектах та акціях, переймати на

себе роль творців і дійових осіб. (Анкета поміщена у додатках, а «анкетна аналітика» – у третьому підрозділі другого розділу).

Доречно пропонувати цікаві ідеї, назви для проєктів, стартапів, заходів для допомоги знедоленим; робити фотозвіти, готувати творчі проєкти; оформляти альбоми на згадку та для історії школи за результатами добродійної діяльності.

Пошуку тем та назв для проєктів школярі приділяють особливу увагу. Зокрема можна назвати наступні проєкти: “Я дар від серця принесу”, “Людам на добро”, “Людина починається з добра”, “Країна мрій”, “Серце в долонях” та ін.

Очевидно, що вищенаведені і подібні назви проєктів не можуть залишити байдужими нікого. Вони спонукають діток до того, щоб з ними ознайомитися та творити добро, бути прикладом для подальших добродійних проєктів.

Саме на виховних годинах вчитель переконується у зацікавленості своїх учнів. З цього випливає той факт, що в активному добродійному русі вже визріває громадянська позиція учнів для українського суспільства.

Тож, розвиток волонтерства є дуже важливим завданням школи, який передбачає планування добродійної діяльності, добір відповідних методів та форм, нескінченну мотивацію учнів та педагогів. Не можна залишити без уваги поширення шкільних здобутків у сфері волонтерства насамперед серед активної молоді, яку найбільше надихають успіхи, серед батьків і громади, у педагогічних колах тощо.

Таким чином, вагомою умовою шкільного волонтерства є участь у ньому педагогічного колективу та адміністрації школи, надання учням можливостей ініціювати різні волонтерські акції, залучення до волонтерського руху представників громади – як «експертів» у конкретній галузі, і людей, що володіють найдорожчим волонтерським ресурсом – прагненням зробити світ кращим [28].

Отже, саме такі цікаві форми та методи організації волонтерської діяльності, передбачають формування в учнів соціально–ціннісних установок, мають високий творчий потенціал і практичний досвід здійснення волонтерської діяльності.

Саме завдяки надійним та ефективним засобам та формам організації заходів волонтерства та схожих ініціатив, добродійна діяльність все більше набирає (і набуває!) рис розвиненого волонтерського руху. З цього випливає те, що основним завданням педагогів є підтримка школярів у їхніх найкращих ініціативах.

2.3. Інформаційні матеріали для проведення виховних годин з теми “Волонтерство”

Загальновідомо, що головна форма позакласної роботи – класна година, у процесі якої школярі (ліцеїсти) включаються в спеціально організовану діяльність, що сприяє, тим самим, формуванню у них цілої системи уявлень про навколишній світ та процесів, що у ньому відбуваються; виробленню рис громадянина демократичної держави. Уся ця діяльність відбувається під наглядом педагога.

Класна година – це можливість для вчителя поговорити з дітьми про те, що є необхідним. Така розмова не обмежена структурою шкільної програми чи її організаційною формою. Ймовірно можна класну годину проводити не лише в класі, а виводити її на територію школи, у відповідні пристосовані ділянки.

Кожен нормальний вчитель прагне формувати соціально активну позицію учнів, розвивати «добровольчість» у класі, систематизувати знання учнів про волонтерів та добровольців. Це здатне мотивувати учнів до добровольчої діяльності, розвивати зацікавленість у такій діяльності.

Період школярського віку є дуже важливим для формування життєвих орієнтирів та поглядів дітей. Процес соціалізації дійсно починається саме в

цей період. Дитина вчиться жити у колективі, виконувати свої обов'язки, набуває досвіду спілкування з іншими.

Кожен учитель має певний досвід в організації та проведенні класних годин. Традиційно така форма роботи вчителів викликає дедалі меншу зацікавленість у вчителів та учнів враховуючи практики останніх років. Зараз, як ми уже говорили вище, побутує принцип: «подалі від школи».

Хоча під час класної години вчитель активно взаємодіє з учнями в більш комфортних умовах, ніж на уроці. Більше демократичності має місце. Для організації, розробки і проведення уроків з більшим ефектом, учитель має враховувати цей чинник, а також той факт, що не завжди можливо розв'язати проблему у межах одного заняття.

Щороку в школі пропонують учням вкрай важливі та потрібні проблеми для обговорення:

- «Волонтер – звучить гордо»;
- «Творимо добро!»;
- «Ми разом – сила»
- «Я – Волонтер!»;
- «Люди доброї волі».
- «Міцне коло»

Під час виховних годин такого спрямування педагог разом із дітьми створює та програмує різні ситуації, що стосуються теми волонтерства та добродійної діяльності. У них учні бачать, розуміють і можуть розглянути проблему, що пропонувалась для обговорення. Тут дуже важлива наявність зворотнього зв'язку. Діти ні в якому разі не повинні почуватися як на уроці.

Будь-яку нову інформацію педагог подає у вигляді конфліктних чи проблемних ситуацій, запитань, виступає в ролі дитини, а учні намагаються побачити проблему очима дорослих.

На цьому етапі учні намагаються розв'язати проблему, визначити напрями її розв'язання, висловити свою думку, запропонувати спосіб розв'язання проблеми чи конфлікту. Школяр/ліцеїст вчиться висловлювати й

доводити свою точку зору, прислухатися до інших, обирати правильні й раціональні рішення, робити висновки з побаченого тощо.

Пізніше учитель та учні підбивають підсумки обговорення проблеми, роблять висновки не тільки за основним змістом класної години, а й про те, що учні знали і з чим познайомилися, як бачили проблему до її обговорення і що змінилося тепер.

Основна мета виховних годин у школі:

- виховання в учнів таких якостей, як милосердя, відповідальність, емпатія, альтруїзм, ініціативність;
- формування громадянської, аксіологічної (ціннісної), соціально-моральної та соціально-активної позиції.

Однак єдина класна година не може забезпечити виховного ефекту, тому можна планувати цілий цикл класних годин на тему "Волонтерство".

Інформаційні матеріали в основному ширяться у залежності від тематичного спрямування тієї чи іншої виховної години. Найкращими, на наше переконання, є такі інформаційні матеріали:

- інтернет-бібліотека;
- книжки, довідники, журнали;
- яскраві листівки, плакати;
- фото-, відеоматеріали (зокрема, інтерв'ю досвідчених волонтерів, фрагменти українських фільмів);
- матеріали волонтерських центрів та пунктів.

Безумовно, вчитель має використовувати будь-які можливості, нові засоби та певні інформаційні матеріали, щоб розкрити учням «недосвідчені» ними знання, допомогти пережити нові почуття і пробудити бажання поглянути на світ по-новому, а відтак отримати мотивацію до того, щоби брати участь у добродійних заходах.

Досить часто вчителі у сучасних школах використовують спогади волонтерів-сучасників. У спогадах волонтерів простежуються розповіді про

зелені коридори, гуманітарні поставки, безсонні проведені ночі та тисячі знедолених людей, які потребують допомоги. Вони допомагають захисникам, рятувальникам і цивільним. Але можна використовувати і особисті досвідчення. Наприклад провести анкетування у самій школі. (нижче , у додатках, пропонуємо сам вигляд анкет. А тут певну аналітику.

Упродовж 20 – 27 березня 2023 р. нами було проведено опитування серед учнів 6-Б класу загальноосвітнього ліцею № 2 м.Івано-Франківськ.

На питання інтерв'юера **«Що означає бути волонтером?»** значна частина учнів шостого класу відповіли, на наш погляд, цілком відповідно: – допомагати військовим і людям, яким вона потрібна. Окремі учні додавали, що допомоги потребують також люди похилого віку, діти-інваліди, діти-сироти. А головне – бідні люди, солдати ЗСУ (деякі здобувачі освіти підкреслювали, що воїни ЗСУ потребують свічки із металевих банок і картону); дехто натякав на переселенців – осіб, які втратили домівки. Назагал, учні добре поінформовані про волонтерський рух, розбираються у терміні.

По суті усі без винятку учні (а опитування пройшли понад двадцять учнів 6-б класу ЗОШ № 2 м. Івано-Франківськ) чули про волонтерський рух. Про це свідчить відповідне питання нашої анкети – **«Чи чули ви про волонтерство?»**. Так само одностайно юні респонденти висловилися щодо потреби займатися волонтерською роботою.

На запитання анкети **«Хто може бути волонтером?»** абсолютна більшість учнів вказали – громадяни України (бізнесмени, поліціанти, блогери, співаки, кухарі, діти, іноземці, «люди доброї волі» тощо. Один із учнів цілком доречно назвав прізвище відомого українського телеведучого, шоумена і волонтера Сергія Притулу. Уцілому учні зводили свої відповіді на пропоноване запитання до «усіх людей», «добрих людей» тощо.

Доволі типовими, але водночас і вірними були відповіді учнів на запитання : **«У чому важливість волонтерського руху?»**. Здобувачі середньої освіти зізналися, що важливість у допомозі людям продуктами, необхідною їжею, «гуманітарною допомогою», ліками, бронежилетами,

автоматами, гранатами тощо. Дехто із дітей наголошував, що важливість волонтерства – у знаходженні нових зв'язків з людьми, комунікації, психологічній допомозі. Але найчастіше – волонтерство пов'язувалося дітьми з допомогою українським воїнам, які боронять українську землю.

Цікаво, що на відповідь: «Чи є серед ваших близьких знайомих волонтери?» 12 дітей відповіли ствердно і приблизно та сама кількість (13 осіб) – від'ємно. Натомість на запитання «Чи можна займатися волонтерством в школі?» усі 100 % учнів ствердно відповіли – **так!** Майже стовідсоткова ствердність і одностайність пролунала в учнів на запитання – «Чи би ви хотіли бути волонтером?». Із 25 опитаних здобувачів освіти лише чотири учні відповіли, що **не хочуть!**

На запитання «Чи вам цікаве волонтерство і що саме?» учні відповіли «неоднозначно». На першу частину запитання майже усі молоді люди відповіли ствердно (із 25 лише 4 відповіли, що **не цікавить** і їх не цікавить волонтерство). Один учень відзначив, що «виступає за волонтерство», але не дуже цікавиться волонтерським рухом. Натомість на друге підпитання частина здобувачів не відповіла взагалі, а інша частина учнів відзначила, що волонтерство цікаве їм тим, що дозволяє допомагати людям, іншим, «дарувати людям радість», біженцям, «особам, які ризикують своїм життям», «постраждалим людям», «допомагає здобути перемогу і дарує посмішку», «допомагати один одному», «це великий плюс для кожного».

Інформуємо, що учні 6-ого класу доволі добре обізнані із таким неологізмом як донат (донатити). По суті стовідсотково учнівський загал відповів вірно. Можливо більша частина пов'язує цей термін із допомогою Збройним силам України (близько 70 % респондентів), але усі опитані правильно оцінили сутність цього терміну («допомога в грошах», «пожертвування котів», «грошовий переказ», «допомагати іншим людям» та ін.).

Натомість дещо інші результати ми побачили на запитання: «Чи ви знаєте якусь організацію, що займається волонтерством?». Із 25 респондентів

19 відповіли, що не знають. Один учень утримався від відповіді. Лише п'ятеро відповіли ствердно. Учні знають Благодійний фонд Сергія Притули, фонд «Знайте своїх» а також фонд «Підтримай армію України». Думки розділилися із приводу запитання інтерв'юера: «Чи є у вашій школі волонтери?». Абсолютна більшість (19 учнів) відповіли ствердно (хоча, на наш погляд, рівень довіри до цієї інформації невисокий, бо кожен учень є патріотом свого навчального закладу і часто «видає бажане за дійсне»). Два респонденти відзначили, що не знають і лише чотири засвідчили, що волонтерів у їхній школі немає.

У цілому, думаємо, що діти були щирими у своїх відповідях, ми отримали чимало корисної пізнавальної інформації із приводу представництва і резонансу волонтерського руху в конкретному загальноосвітньому навчальному закладі.

Разом із тим, експерти зазначають, що старшокласники, які спілкувались із досвідченими волонтерами, стають ініціативнішими, обирають життєву позицію, більше бережуть природу, не допускають забруднення довкілля, спілкуються на більш високому культурному рівні. Але запросити до школи досвідченого волонтера – річ не з легких.

Хоча й спілкування з волонтерами вносить у життя дітей нові емоції, допомагає їм набути корисних навичок, розвинути особистісні якості. Підліток починає чіткіше зрозуміти свою громадянську позицію, прислухаючись до розповідей волонтерів. Школяр отримує солідний обсяг знань про світ і про людей, усвідомлює певні цінності на практиці, а не в теорії [29].

Отже, спогади волонтерів на виховних годинах є дуже ефективними для школярів і відіграють важливу роль у формуванні характеру школярів, вчать безкорисливо допомагати іншим і трудитися на благо суспільства, проявляти ініціативу, легко налагоджувати контакт із людьми, розвивати лідерські здібності та самореалізовуватися.

З іншого боку, проведення анкетування серед діток дає вчителю дуже цінну інформацію про саме сприйняття дітьми волонтерства, готовність ними бути волонтерами тощо.

РОЗДІЛ 3 РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ЗАСОБАМИ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

3.1. Тренінг як засіб формування діяльнісного компоненту громадянської компетентності (умінь та навичок)

Однією із форм роботи по формуванню громадянської ідентичності у підлітків є, на наш погляд, використання навчальних тренінгів та окремих їхніх елементів. Тренінгова форма роботи, зокрема, орієнтована на використання активних методів групової роботи з метою розвитку компетентності в тій чи іншій сфері.

Насправді тренінги можуть бути ефективним інструментом для формування громадянської компетентності учнів. (нагадуємо, що громадянську компетентність прийнято трактувати як набір знань, навичок і цінностей, необхідних для активної участі осіб (діток у тому числі!) у громадському житті).

Тренінг – один із провідних методів, (визнаних основними педагогами, як вітчизняними так і європейськими), що спирається на активні методи навчання. Базовими методами тренінгу виступають: рольові ігри, групові дискусії, спеціально підібрані вправи в різноманітних модифікаціях і поєднаннях, а також міні-лекції. Тренінги можуть включати в себе різнорідні вправи. Це може допомогти учням розвинути свідоме та серйозне ставлення до своїх прав та обов'язків як громадян [15].

Окрім того, тренінги можуть допомогти учням зрозуміти важливість мультикультурності та розуміти та поважати культурні різноманітності. Це важливо для того, щоб учні могли стати толерантними та відкритими до інших ідей та поглядів.

Основними етапами тренінгу можуть бути:

1. Ознайомлення з поняттям громадянської компетентності та її складовими. (Хоча насправді це показати доволі складно).

2. Розгляд конкретних прикладів громадянської діяльності і їх аналіз (Це показати також складно).
3. Використання інтерактивних методів навчання, таких як дискусії, групові вправи, рольові ігри тощо.
4. Вивчення правової бази відносно громадянської діяльності та її захисту (Це показати також складно).
5. Практичне застосування знань та навичок у проєктній діяльності, дослідженнях, громадських заходах тощо.
6. Рефлексія результатів тренінгу та відстеження його впливу на громадянську діяльність учнів (Тобто аналіз усіх діток разом із педагогом своїх тренінгових зусиль).

Провідними принципами організації тренінгів є:

1). Принцип активності учасників – кожен учасник повинен мати змогу проявити себе, показати свої сильні сторони особистості, виступити в різних ролях. Водночас тут необхідно включати свої індивідуальні особливості та достоїнства для досягнення спільної мети [6, с. 86–91]. З іншого боку, тут важливо «не перегнути палицю», бо не всі діти справді є активними, дехто відверто зосереджується на собі, є по життю таким собі «одиначкою».

2). Принцип дослідницької позиції під час роботи в групах – під час тренінгу учасникам необхідно ставити запитання для роздумів щодо соціально-психологічної адаптації та чинників особистісного розвитку таких особливостей, що створюють передумови для толерантності, зростання терпимості та довіри до світу й оточуючих людей. Тут теж важливо «не перейти червоної лінії», бо явно не всі дітки тяжіють до наукової організації праці.

3). Принцип об'єктивації поведінки. Важливим засобом об'єктивації поведінки є особливим чином організований зворотний зв'язок. Принцип партнерського спілкування, який передбачає визнання цінності особистості іншої людини, її думок, інтересів. Це дуже важливо коли дитина себе почуває необділеною.

4). Принцип саморефлексії, що дає змогу краще усвідомити кожному учаснику свої цінності, позиції, їхні критерії та підстави, здійснити особистісний вибір. Наприклад, під час вивчення теми "Міжособистісні стосунки волонтерів" в 6 класі можливе проведення тренінгу "Конфлікти в нашому житті".

Його цілями є:

1. Знайомство зі стратегіями та траєкторіями поведінки в конфлікті;
2. Дослідження специфіки власної поведінки у потенційному конфлікті;
3. Знайомство з ефективними способами і методами вирішення конфліктів;
4. Відпрацювання способів і навичок ефективного налагодження і вирішення конфліктів.

Цей тренінг сприятиме, на наш погляд, розумінню учнями природи конфлікту. Крім того, завдяки йому дітки зможуть засвоїти техніку гасіння "конфліктних пожеж", що сприятиме формуванню діяльнісного компонента громадянської ідентичності. Він допомагатиме діткам зрозуміти, які стратегії поведінки в конфліктній ситуації їм притаманні – досліджує емоційно-оцінний компонент. Тобто допоможе пізнати себе «із зсередини». Знайомить з ефективними способами розв'язання конфліктів [5, с.80–85].

Індивідуальні тренінги готують учня не лише до міжособистісного але й до міжнаціонального спілкування у формі самостійної роботи. Спостереження показали, що учні 5-9 класів виявляють неабиякий інтерес до такої підготовки. Перед учнями ставляться завдання (запитання) такого роду, наприклад:

1. Складіть список ваших знайомих учнів – представників різних національностей;
2. Напишіть про ваш досвід дружби (ваші взаємини) з ровесниками, учнями інших національностей;

3. Яке враження залишається у вас після спілкування (дискурсу, бесіди) з однолітками/ чи майже однолітками інших національностей;

4. Які, на ваш погляд, виникають труднощі у стосунках і спілкуванні із представниками інших національностей і як ви їх намагаєтеся подолати.

Ефективним, думається, прийомом підготовки учнів до міжнаціонального спілкування є груповий тренінг. Робота в групі дає позитивний результат, але за умови, що для тренінгу підготовлені різноманітні завдання та вправи.

Одна із таких вправ – двосторонній або багатосторонній діалог. Цей прийом вважається ефективним під час підготовки учнів до міжнаціонального спілкування. Суть його полягає в такому: двоє чи більше учнів вступають у діалог. Після того, як перший учень висловив свої думки, другий/чи інші мають повторити сказане "слово - в - слово" і слідом за цим викласти свої думки. Перший учень, своєю чергою, повністю повторює думки другого, і таким чином діалог триває далі. Таку бесіду можна продовжувати протягом 10-20 хвилин.

Під час виконання тренінгових вправ вчителю необхідно дотримуватися всіх вимог тренінгу, зокрема: всі учасники групи, мають висловлювати свої думки літературною мовою, що дещо сповільнює та ускладнює процес обговорення. Для того, щоб діалог відбувався більш вільно, вчителю перед тренінгом слід обговорити його тему з учнями та попередньо коротко окреслити ключові позиції. Тоді на заключному етапі легше буде досягти намічених цілей.

Використання тренінгу «Допомага собі та іншим» або його окремих елементів, розробленого для дітей, допоможе вчителю на уроках історії за темою познайомити з поняттями «толерантність», «взаємоповага» «толерантна особистість», «границі толерантності», «мультикультурність»

тощо. Тим самим вдається обговорити прояви толерантності та нетерпимості в суспільстві, що дуже важливо у ХХІ ст.

Тренінги такого характеру сприяють, на нашу думку, розвитку почуття власної гідності, здібностей до самоаналізу, самопізнання, навичок ведення позитивного внутрішнього діалогу про самого себе, а відтак навіть підвищення самооцінки. Використовувані прийоми також здатні навчити поважати гідність інших; усвідомлювати різноманіття проявів особистості кожного учасника в груповій взаємодії, сприяючи ціннісно-орієнтовному (аксіологічному) компоненту тощо [5].

Тренінг навчає конструктивних способів виходу з конфліктних ситуацій, нерідко – вираження своїх почуттів і переживань без зайвих конфліктів і насильства, розвитку «соціальної» уяви, довіри, вміння вислуховувати іншу людину, здатності до емпатії (як уже говорилося вище), розвитку комунікативних навичок, що зміцнюють соціальні зв'язки, часом і міжкультурному розумінню та толерантній поведінці в міжетнічних відносинах. Крім того, у нагоді може стати анкетування – засіб діагностики здобутків учителя та учнів. Про анкетування мовили вище. (Додаток А).

Важливо також забезпечити постійну підтримку громадянської діяльності учнів, зокрема, за допомогою формування відповідної інфраструктури в школі, сприяння участі учнів у громадських організаціях та проєктах тощо.

Позитивна реакція учасників тренінгу є ключовою умовою, що визначає особливості громадянської ідентичності, містить особистісний сенс і компонент. Ті, своєю чергою, можуть переважати і суттєво впливати на зміст когнітивного (пізнавального) компонента [11].

Таким чином, тренінги можуть допомогти учням розвивати навички взаємоспівпраці, спілкування та конструктивного вирішення конфліктів. Вони також спроможні допомогти учням зрозуміти та оцінити різні точки зору та вірогідно навіть розвинути навички критичного мислення. Це важливо для

того, щоб учні могли бути ефективними учасниками дискусій/ дискурсів та приймати обґрунтовані рішення [15].

Отже, шкільний тренінг є ефективним засобом формування в учнів громадянської компетентності. Громадянська компетентність, до слова, включає знання про права і обов'язки громадянина, вміння приймати участь в громадському житті, розуміти сутність міжкультурних відносин, уміти співпрацювати з іншими людьми, ефективно використовувати інформацію, що надходить з різних джерел тощо [11].

Назагал, волонтерська діяльність допомагає учням розвивати здатності до соціальної взаємодії, сприяє формуванню вмінь і навичок в сфері комунікації, співпраці та лідерства. Також вона стимулює розвиток ціннісних орієнтацій, скажімо соціальної відповідальності, допомоги іншим, толерантності і взаємоповаги.

3.2. Методичні рекомендації щодо формування в учнів ціннісного компоненту громадянської компетентності в процесі волонтерської діяльності

Молоді люди – напевно найбільш соціально активна демографічна група, яка може стати основою волонтерського руху.

Особливо важливо залучати дітей (передусім діток старшого шкільного віку) до волонтерської діяльності. Працюючи волонтером, молода людина має змогу отримати унікальний досвід: адже так можна набути цінного досвіду та нових знань, а також розширити світогляд, зустріти однодумців, яких хвилюють ті ж самі проблеми, та бути залученим до діяльності, про яку, можливо, раніше й не замислювався, а лише чув.

Волонтерська робота – це і практична діяльність, яка дає можливість проявити себе, розвинути навички спілкування, почуття відповідальності, «відчуття ліктя», вміння працювати в команді, здатність переконувати, приймати позицію опонента тощо. Крім того, колективна діяльність – це важливий інструмент, за допомогою якого можна не лише подолати

міжособистні / міжнаціональні бар'єри і створити більш відкрите і більш толерантне суспільство, а й сформувавши систему спільних цінностей і переконань [3, с.79–82].

Дослідження показали, що ті, хто, будучи підлітками, брали участь у волонтерській роботі, готові продовжити цим займатися і в більш зрілому віці.

Добровольчі та волонтерські практики дають спромогу молодому поколінню отримати нові знання, розвинути навички громадської діяльності, сформувавши моральні цінності та активну громадянську позицію.

Ось декілька методичних рекомендацій, які можуть бути корисними для формування ціннісного компоненту громадянської компетентності учнів в процесі волонтерської діяльності:

1). Визначення цілей і завдань волонтерської діяльності: важливо, щоб учні ще на початковому етапі розуміли, чому вони взяли участь у волонтерській діяльності та які результати вони прагнуть досягти.

2). Розвиток соціальної відповідальності: важливо, щоб дітки зрозуміли свою роль в суспільстві та відчували відповідальність за долю інших людей. Волонтерська діяльність може стати важливим «інструментом» для розвитку соціальної відповідальності учнів.

3). Створення команди: волонтерська діяльність може бути більш ефективною, якщо учні працюють в команді. (Ми про це вели мову вище).

Також слід звернути увагу на необхідність додаткового мотивування, стимулювання дітей, що стали на цей благородний шлях до роботи з метою підвищення її результативності.

Рекомендуємо для мотивації волонтерів до подальшої роботи застосовувати такі види соціального мотивування, як:

1). Інформування про заслуги волонтера. Лист–подяка або подяка, що видається на ім'я дитини, яка виявляє бажання та активність. Про результати його роботи та досягнення можна розповідати на веб–сайті закладу, на дошці пошани (хоча це вже атавізм), в соціальних мережах тощо. Дитині це звісно буде приємно;

2). Створення можливості спілкування з новими значущими людьми, експертами, ветеранами з різних питань соціальної роботи. Вони як правило завжди знайдуть слова підтримки. Тим більше, у кожному освітньому закладі можна проводити неформальні зустрічі зі спеціалістами, майстер–класи, вечори відпочинку тощо;

3). Допомога в організації дозвілля. Діти–волонтери мають можливість не лише взяти участь у пропонованих заходах, але й ініціювати їх, заручившись підтримкою навчального закладу. Це в умовах війни перша необхідність;

4). Залучення до нових видів діяльності, стартапів, важливих проєктів та програм, конференцій тощо;

5). Створення умов для самореалізації. Усі без винятку школярі мають можливість спробувати свої сили у нових видах діяльності, реалізувати свої вміння та таланти. Це дуже усамостійнює дітей, «робить їх дорослими».

Слід враховувати бажання волонтерів досягати високих результатів у галузі, у якій вони працюють, навчаються, щоб стимулювати їхнє зростання й мотивацію на благородній «посаді» волонтера. Необхідно навчити волонтерів свого роду вимірювати ступінь успішності, результативності їхньої роботи. Цьому сприятимуть щоденники чи записні книжки волонтера, впровадження рейтингової системи. Можна згадати тут про **супервізію** (тобто готовність надавати професійну допомогу спеціалісту або цілому закладу, спільно аналізувати недоліки та удосконалювати організації роботи) та **інтервізію** праці (міжколегіальний спосіб навчання в групі спеціалістів-фахівців, які займають рівні позиції та статус, з метою покращення професійних навичок та ефективності роботи). Словом, це до певної міри курси підвищення кваліфікації але на паритетних засадах

Доцільно стежити за зміною мотивації волонтерів, їхнього настрою, умов праці, вивчати потреби волонтерів з метою забезпечення можливостей для їхнього розвитку, здійснювати моніторинг волонтерської діяльності але із

обов'язковим відлагодженим «зворотним зв'язком» (так би мовити, принцип «алаверди», як говорять в народі).

Важливо цікавитись результатами роботи дітей, ініціювати постійні презентації результатів роботи між учнями, адже володіння інформацією сприяє підвищенню внутрішньої мотивації. Гарною ідеєю може стати також проведення заходів з обов'язковою участю учнів та волонтерів.

Участь в освітньому процесі – звичний для учнів спосіб набуття інформації та формування необхідних компетентностей, який викликає у них так чи інакше мінімальний або навіть максимальний психологічний, та організаційний дискомфорт. Водночас ознайомлення з теоретичними питаннями чи практичними навичками волонтерської діяльності, а також історією волонтерського руху, безумовно, здатні посприяти формуванню у дітей відповідних ціннісних орієнтацій та підвищення самооцінки, подання певних комплексів меншовартості тощо.

У цьому аспекті важливу роль можуть відігравати як традиційні форми проведення занять, так і форми позааудиторної роботи: круглі столи, стартапи, психологічні тренінги, майстер–класи тощо.

Важливим є не лише те, що здобуті раніше знання, набуті навички у школі реалізуються у конкретних соціально важливих справах, а й те, що у процесі практичної волонтерської діяльності відбувається позитивна трансформація ціннісних орієнтацій учнів, їх переоцінка. Характерною особливістю волонтерської діяльності є також активна взаємодія всіх її учасників. Тому комунікаційний аспект є надзвичайно важливим для ефективної реалізації волонтерської роботи [28].

Діти, у процесі спілкування зі своїми колегами із волонтерського соціокультурного середовища мають навчитися керувати своєю емоційно–вольовою сферою та психічним станом. Вони поступово стають активними у спілкуванні, комунікують, але й розвивають вміння слухати інших та відстоювати власну думку.

Слід відзначити зростання останнім часом ролі і значення такого комунікаційного засобу, як соціальні мережі (фейсбук, інстаграм, телеграм тощо), що поступово стають одним з основних інструментів не лише у спілкуванні, а й самоорганізації громадян.

Важливим чинником формування ціннісних орієнтацій є громадянська позиція сучасної молоді (учнівської також), яка традиційно є найактивнішою віковою категорією суспільства та однією з найчисленніших соціальних груп у волонтерському русі.

Отже, волонтерська діяльність є характерною ознакою сьогодення, а найактивнішими учасниками волонтерського руху є молоді люди і учні, зокрема. У процесі волонтерської діяльності в дітей формується система ціннісних орієнтацій, еволюціонує їх громадянська компетентність.

Волонтерська робота в ранньому віці розвиває в дитині емпатію і почуття солідарності, прищеплює розуміння гуманістичних цінностей і відповідальності не лише за себе, а й за всю свою спільноту. Дитина перебуває наче в «гущі» і керується таким гаслом: ми живемо разом, а значить, ділимо відповідальність за загальний добробут та допомагаємо один одному. Беручи участь у волонтерських акціях, учень/ліцеїст вчиться уважно ставитися до світу навколо себе.

Навіть допомагаючи висаджувати нові дерева навесні в місцевому парку чи сквері, доглядаючи за тваринами або випікаючи печиво для благодійного ярмарку, діти набувають корисних практичних навичок і знайомляться з різними сферами діяльності, а головне – практикують.

Волонтерство надає багато можливостей дізнатися більше про світ, а також, що найголовніше, розвиває соціальні та комунікативні навички. Можна сказати, що на таких заходах дітки та підлітки знайомляться з різними людьми, молодь вчиться працювати «в команді».

Зрештою, нові вміння підвищують самооцінку та відчуття власної компетентності та гідності. Волонтерська робота приносить не тільки

задоволення від праці, а й цінне відчуття, що ти можеш своїми зусиллями привнести у світ щось хороше, вартісне, визначальне, вагоме та світле.

ВИСНОВКИ

Можемо констатувати, що нині існує доволі багато наукової, ба навіть науково-популярної літератури із нашої теми. Але перед нами постала доволі складна проблема – вибрати найбільш значущий матеріал. Слід констатувати, про великий потенціал волонтерського руху для формування громадянської компетентності учнів, яку можна вважати важливим національним і навіть міжнародним пріоритетом сучасності. Саме школу можна вважати «початковим середовищем» розвитку у дитини ґрунтовних якостей особистості, самовизначення, саморефлексій та пошуку своєї соціальної ролі у сучасному постмодерному світі. Добровольча діяльність розкриває значний потенціал у формуванні громадянської компетентності учня.

Волонтерство виконує значні функції у суспільстві, зокрема організаторську, спортивну, дозвілєву, профілактичну, соціально-побутову та деякі інші. Залучення дітей до волонтерської діяльності сприяє розвитку в молодих людей необхідних якостей для зростання особистісного потенціалу. Мотивом вступу до добровольчих організацій можуть слугувати різні функції. Головно гуманна ідея допомоги нужденним людям, але і праксіологічна (прагматично-прикладна) – набуття корисних соціальних і практичних навичок, наприклад комунікативних та лідерських навичок, а можливостей спілкуватися із цікавими людьми. Крім того, добровольчість формує «почуття ліктя», дає відчуття команди та усвідомлення значущості особистого внеску в загальну справу, розвиває товариську, відкритість дитини.

Волонтерська робота в ранньому віці розвиває в дитині емпатію і почуття солідарності, прищеплює розуміння гуманістичних цінностей і відповідальності за свою спільноту. У гущі добровольчих ініціатив міститься доволі проста ідея – ми живемо разом у соціальному середовищі, а значить, ділимо разом відповідальність за загальний добробут, мусимо допомагати один одному, а відтак спільно вирішувати глобальні питання. Крім того, беручи участь у волонтерських акціях, дитина вчиться уважно ставитися до світу, який знаходиться навколо себе.

Працюючи у колективі односторонців/ чи навіть «напіводносторонців», учень отримує визнання інших, усвідомлює потрібність своєї праці, відтак підвищується самооцінка дитини.

До провідних мотивів «заглиблення» до добродійної діяльності можна віднести наступні складові: бажання змінити людей на краще, потреба допомагати людям, які потрапили у складну життєву ситуацію; бажання брати участь у житті свого/своєї вулиці/мікрорайону/міста/регіону/країни; можливість вільного спілкування, товариської взаємодії з односторонцями тощо.

Зазначимо, що освітні організації останнім часом (і в час пандемії, і особливо у час новітньої російсько-української війни), доволі активно беруть участь у створенні волонтерських організацій різного рівня та спрямування.

Волонтерська діяльність для учнівської молоді може стати ключовим чинником громадянсько-патріотичного виховання та соціалізації (хочемо особливо акцентувати на цьому!), громадянської «самоактуалізації», набуття практичного/практикуючого трудового досвіду, розширення комунікативних навичок і соціальних зв'язків, а відтак формування необхідних громадянських компетенцій, спрямованих на розвиток молодої людини.

У процесі реалізації залучення дітей до волонтерської діяльності можуть використовуватися інтерактивні форми і методи роботи, зокрема тренінги, ігри, а також виховні години (вартує використовувати спогади очевидців та досвідчених волонтерів, запрошуючи їх на заняття або на виховні години). Педагогічний «супровід» мусить бути і сприяти аби зусилля дітей спрямовувалися на формування у них значущих знань і розвитку цінностей.

Задля визначення варіантів та шляхів організації волонтерської роботи зі школярами, їхньої мотивації до волонтерської діяльності нами було проведено анкетування школярів. Це посприяло кристалізації методичних рекомендацій щодо підвищення виховного потенціалу під час вивчення волонтерського руху.

На основі прочитання наукової літератури, проведення «практичних заходів» нами з'ясовано, що волонтерська діяльність робить невід'ємний

внесок у розв'язання соціально–значущих проблем, володіє потужним ресурсом для розв'язання соціальних проблем, володіє ресерсом задля поліпшення якості життя простих людей, допомоги населенню в разі виникнення важких життєвих ситуацій, екстремальних моментів.

Уважаємо, що волонтерський рух позитивно впливає на формування особистості, сприяє становленню характеру підростаючого покоління. Водночас аби дитина хотіла було волонтером її потрібно відповідним чином мотивувати і стимулювати. Уважаємо, що серед модернізованих занять чи не найефективнішим є тренінг.

Таким чином, волонтерська праця постає як надійний спосіб і метод урізноманітнити учнівську діяльність. Це може допомогти відволікти діток від рутинного життя і наповнити їхнє життя новими вміннями, навичками, досягненнями тощо. Формування здорової самооцінки, самоповаги, стійкої громадянської позиції – все це стає можливим разом із добродійною діяльністю.

Модернізовані, сучасні та інтерактивні засоби та форми організації волонтерського руху у школі є незамінним засобом формування в учнівській чи ліцейної молоді громадянської компетентності та відповідних рис особистості, що формується.

Крім того, рекомендується залучати учнівську молодь до нетрадиційних форм роботи. Саме модернізована та сучасна діяльність є, на наш погляд, найефективнішим засобом формування в учнів громадянської компетентності. Соціальні мережі, психологічні тренінги, майстер-класи та запрошення волонтерів чи добровольців у шкільне середовище – надійний ключ до формування у ініціативного прошарку сучасного суспільства інтересу до добродійності.

Тим не менш, формування соціальної активності підлітків засобами волонтерства потребує системного наукового обґрунтування та подальшої практичної апробації шляхом створення та впровадження програми соціально–педагогічної діяльності з даної проблеми. Як уже було сказано

нами вище ми провели спеціальне анкетування учнів 6 коалсу одніє із шкіл міста Івано-Франківськ. Однак опитування одного класу (однієї вікової категорії недостатньо, вартує проводити анкетування і надалі, залучаючи учнів/ліцеїстів старших класів, зокрема одинадцятикласників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

I. Нормативні документи

1. Верховна Рада України. (2011). Закон України «Про волонтерську діяльність». Доступно з <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17>

II. Монографії, статті, брошури

2. Бех І. Патріотичне і громадянське виховання: пункт зіткнення та лінія розмежування. *Теоретико–методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. праць. Інститут проблем виховання НАПН України. Вип. 20. Кн. 1. Київ. 2016. 360 с.*
3. Блоха Я. Є. Волонтерство як форма соціальної відповідальності людства у умовах воєнного часу. *Людський потенціал у контексті сучасних соціокультурних перетворень: матеріали Всеукр. наук–практ. конф., 24–25 травня 2022 р. Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2022. 79–82 с.*
4. Богачик Т. С., Чебаник В. І. Розвиток соціальної та громадянської компетентностей школярів у регіональному освітньому просторі. *Удосконалення професійної компетентності педагогічних працівників в умовах реформування змісту освіти: збірник наукових праць у рамках реалізації науково–дослідної проблеми Інституту післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області упродовж 2015–2020 рр. 2021. 149–157 с.*
5. Бондаренко Н. В. Тренінг як засіб формування діяльнісного компоненту громадянської компетентності. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки, (2). 2019. 80–85 с.*
6. Булавенко С. Роль волонтерської діяльності в формуванні соціальної активності учнів у закладах загальної середньої освіти. *Молодь і ринок. 2019. № 9 (176). 86–91 с.*
7. Вайнілович Н. Волонтерський рух у сучасному українському суспільстві: мотиваційний аспект. *зб. наук. праць. Методологія, теорія і практика соціологічного аналізу сучасного суспільства, 2, 2015. 407–410 с.*

8. Ванюшина О. Волонтерський рух в Україні: еволюція, сучасний стан та статус. *Вісник Національного університету оборони України*. Київ, 2015. 1 (44). 275–281 с.
9. Власенко О. М. Зміст процесу формування громадянських цінностей школярів в освітніх закладах. О. М. Власенко. *Освітні обрії*. 2018. Т. 47. № 2. 86–88 с.
10. Гончарова О. С. Актуальні проблеми методики навчання історії, правознавства та суспільствознавчих дисциплін: матеріали ІХ Міжнар. наук.практ. конф. Харків. нац. пед. ун–т ім. Г. С. Сковороди; Харків, 2019. Вип. 11. 21–25 с.
11. Грицько В. В. Формування громадянської культури школярів як нагальна проблема сучасності. *Матеріали ІІІ Всеукр. Наук. практ. конф. з міжнар. участю (01–02 червня 2021 р., м. Суми)*. Суми: ФОП Цьома С.П., 2021. 149–151 с.
12. Данілова А.П. Соціальний проект як засіб формування та розвитку ініціативності учнівської молоді. *Теоретико–методологічні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. праць*. Кіровоград: Імекс–ЛТД. 2013. Вип. 17, кн. 1. 237–247 с.
13. Дем'янчук, О. О. Формування соціальної активності учнів як складова особистісного розвитку: педагогічний аспект. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Педагогіка, (51)*. 2020. 93-97 с.
14. Єремєєва І. В. Психолого-педагогічні аспекти розвитку соціальної активності учнів у загальноосвітній школі. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2019. 142-148 с.
15. Кравченко О. А. Використання тренінгових технологій для формування діяльнісного компонента громадянської компетентності молоді. *Молодий вчений*. 2018. № 4. 179–183 с.

16. Кравчук О., Іванова Н. "Розвиток добродійних акцій у системі освіти: теорія та практика". *Журнал "Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія "Педагогіка"*, 2019, том 30, 93-99с.
17. Краснова Т. В. Психологічні аспекти розвитку соціальної активності учнів у навчально-виховному процесі загальноосвітнього закладу. *Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту*, (4). 2018. 54-60 с.
18. Мельник І. Я. Соціальна активність як риса свідомої особистості. *Філософська думка*, (1). 2019. 136-142 с.
19. Мороз О. І. Соціальна активність як риса особистості у філософському аспекті. *Філософія освіти*, 1. 2018. 42-48 с.
20. Мохнюк Р. Теоретичні засади формування громадянської компетентності учнівської молоді. *Управління школою*. 2018. № 8 (92). 5–7. с
21. Немцева Т. О. Волонтерська діяльність як засіб виховання громадянської ініціативності старшокласників. *Наукова скарбниця Донеччини*. 2016. № 3. 27–31 с.
22. Овчарук О. Формування громадянської компетентності: погляд з позиції сучасної науки. *Вісник програм шкільних обмінів*. 2015. № 23. 18–20 с.
23. Осадчий І. Концепція громадянського виховання учнів у системі загальної середньої освіти України: авторський проект. *Управління освітою*. 2015. 1–14 с.
24. Петренко І. В., Ждамірова Ю., Риндін Б. Історичні етапи становлення та розвитку волонтерства в світі. *Стратегічне управління розвитком фізичної культури і спорту: збірник наукових праць*. Харків. 2017. 122 с.
25. Победаш І.В. Сутнісна характеристика громадянської компетентності в науковій літературі. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. 2017. № 3. 33–43 с.

26. Пометун О.І. Новий курс з громадянської освіти – відповідь на виклики часу. *Історія і суспільствознавство в школах України: теорія та методика навчання*. 2015. № 11. 24–25 с.

27. Примакова В. В. Умови створення безпечного шкільного середовища – території виховання щасливих людей. *Дидакал: часопис: матеріали Всеукр. наук–практ. конф. з міжнар. участю «Трансформації вищої педагогічної освіти: світовий і український контекст»*, 16–17 лист. 2021 р. Кафедра загальної педагогіки та андрагогіки ПНПУ імені В. Г. Короленка. Полтава, 2021. № 22. 122–126 с.

28. Прокопенко І. Ф. Національно–патріотичне виховання і педагогіка миру. Прокопенко І. Ф. *Філософсько–світоглядні та культурологічні контексти неперервної освіти: матеріали II Міжнар. наук.–практ. конф., Дніпро, 29 квіт. 2020 р. Комунал. закл. вищої освіти " Дніпровська акад. неперервної освіти"*. Дніпро: Охотнік, 2020. 127–128 с.

29. Пуля І. Волонтерський рух в Україні (на матеріалах колекції Національного музею історії України). *Емінак*. 2016. № 3. 67–71 с.

30. Ремех Т. Сутність і структура громадянської компетентності учня нової української школи. *Український педагогічний журнал*. 2018. № 2. 34–40с.

31. Степанова Н. М. Формування громадянської компетентності учнів загальноосвітніх навчальних закладів відповідно до вимог нових державних освітніх стандартів. Матеріали студ. наук–практ. конф., Харків, 27 трав. 2020 р. Харків. нац. пед. ун–т ім. Г. С. Сковороди. Харків: ХНПУ, 2020. 104–106 с.

32. Терлецька Л.. Вибір активних методів навчання в організації навчально–пізнавальної діяльності підлітків. *Людинознавчі студії: зб. наук. праць ДДПУ імені Івана Франка*. Серія «Педагогіка», 2014. 193–201 с.

33. Тохтарьова І.М. Волонтерський рух в Україні: шляхи до розвитку громадянського суспільства як сфера соціальних відносин. *Теорія і практика державного управління і місцевого самоврядування*. 2014. № 2. 156–161 с.

34. Фурман О. Громадянська відповідальність особистості як предмет психологічного дослідження. *Психологія і суспільство*. 2015. № 1. 65–91 с.

III. Підручники та посібники

35. Вербицька П. В. Виховання громадянина і патріота України як суспільно–педагогічний виклик. *Педагогіка і психологія*. 2015. № 3. 58–63 с.

36. Горбачук, Н. В. Формування діяльнісного компонента громадянської компетентності учнів засобами тренінгової діяльності. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 16. *Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики*. (27) 2017. 94–98 с.

37. Дмитренко К. А., Коновалова М. В., Семиволос О. П., Бекетова С. В. Звичайні форми роботи – новий підхід: розвиваємо ключові компетентності: метод. посіб. Х.: ВГ «Основа», 2018. 119 с.

38. Ігнат'єва Н. В. Соціальна активність учнів: соціально-педагогічний аспект. *Проблеми сучасної освіти*, (49). 2019. 147-153 с.

39. Кравченко І. Г. Розвиток соціальної активності учнів у процесі освіти: соціально-педагогічний аспект. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2020. 107-119 с.

40. Пометун О. І. Компетентнісно орієнтована методика навчання історії в основній школі: методичний посібник. Пометун О. І., Гупан Н. М., Власов В. С. К.: ТОВ «КОНВІ ПРІНТ», 2018. 208 с.

41. Попович Л. М. Громадсько-активна школа – модель нової української школи. XIII International Conference «Strategi of Quality in Industry and Education» : June 5-8 2017. Varna.Bulgaria. 346–350 с.

42. Редька М. Ю. Соціально–педагогічна діяльність з формування соціальної активності школярів у закладах загальної середньої освіти. *Актуальні проблеми досліджень у галузі соціальної педагогіки і соціальної роботи*. 58–64 с.

43. Роговець О. В. Громадянська культура як складова етнокультури особистості. *Історія в школі*. 2017. 43–46 с.

44. Трушенко В. П. Учнівське самоврядування як інструмент розвитку громадянських компетентностей. 2019. 43 с.

45. Цюман Т. П., Бойчук Н. І. Кодекс безпечного освітнього середовища: метод. посіб. за заг. ред. Цюман Т. П. Київ. 2018. 56 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета учня 6-А класу _____ на тему "Волонтерство"

1.Що означає для вас бути волонтером?

---

2. Чи чули ви про волонтерство? Так Ні

3. Хто,на вашу думку, може бути волонтером?

---

4. У чому важливість волонтерського руху?.

---

5. Чи є серед ваших близьких знайомих волонтери? Так Ні6. Чи можна займатися волонтерством в школі? Так Ні7.Чи би ви хотіли бути волонтером? Так Ні8. Чи вам цікаве волонтерство і що саме? Так Ні

9.Що таке донат?

---

10. Чи потрібно Волонтерство? Так Ні11. Чи ви знаєте якусь організацію,що займається волонтерством? Так Ні

12.Чи є у вашій школі волонтери? Так Ні

Анкета учня 6-Б класу Дудинеш Ольги на тему "Волонтерство"

1. Що означає для вас бути волонтером?

Бути волонтером - це допомагати людям при різних обставинах.

2. Чи чули ви про волонтерство?

Так Ні

3. Хто, на вашу думку, може бути волонтером?

Люди, які мають для цього бажання, змогу.

4. У чому важливість волонтерського руху?

У тому, що таким чином можна допомогти людям, яким потрібна допомога

5. Чи є серед ваших близьких знайомих волонтери?

Так Ні

6. Чи можна займатися волонтерством в школі?

Так Ні

7. Чи би ви хотіли бути волонтером?

Так Ні

8. Чи вам цікаве волонтерство і що саме?

Так Ні

Подобається те, що це добра справа, це великий плюс для кожного.

9. Що таке донат?

Донат - це переказ коштів на ЗСУ, безхатькам та іншим.

10. Чи потрібно Волонтерство?

Так Ні

11. Чи ви знаєте якусь організацію, що займається волонтерством?

Так Ні

Благодійний фонд Сергія Тритули

12. Чи є у вашій школі волонтери?

Так Ні

учні, батьки та вчителі Ліцею №2 Івано-Франківської міської ради долучилися до збору гуманітарної допомоги, коштів, малюнків та вітальних листівок для славетних воїнів ЗСУ.

"Солідарність нашої майбутньої надії: Діти Ліцею №2 разом з малюнками для ЗСУ"

Джерело: Сайт Ліцею №2 Івано-Франківської міської ради в фейсбуці

Режим доступу:

<https://www.facebook.com/photo.php?fbid=754909846420076&set=pcb.754909933086734&type=3&theater>

**"Разом до перемоги: Учні Ліцею №2 та їх вчителі з пакетами допомоги
для ЗСУ"**

Джерело: Сайт Ліцею №2 Івано-Франківської міської ради в фейсбуці

Режимдоступу:

<https://www.facebook.com/photo/?fbid=754909886420072&set=pcb.7549099330>

86734

"Надія та сила: Зібрані пакети допомоги для воїнів ЗСУ від Ліцею №2"

Джерело: Сайт Ліцею №2 Івано-Франківської міської ради в фейсбуці

Режим доступу:

<https://www.facebook.com/photo.php?fbid=754909723086755&set=pcb.754909933086734&type=3&theater>

**"Міцні руки підтримки: Волонтери Ліцею №2 вантажать пакети для
воїнів ЗСУ"**

Джерело: Сайт Ліцею №2 Івано-Франківської міської ради в фейсбуці

Режим доступу:

<https://www.facebook.com/photo.php?fbid=754909649753429&set=pcb.754909933086734&type=3&theater>

Історія України

Урок №19

Дата 19.04.2023

10 клас

Тема: Вивчення волонтерського руху в Україні під час російсько-української війни 2014-2022 рр.

Мета:

Навчальна:

- Ознайомити учнів з історичними подіями, що сталися під час російсько-української війни 2014-2022 рр., включаючи причини та початок конфлікту, перебіг війни та її вплив на Україну. / *інформаційна*
- Ознайомити учнів з волонтерським рухом в Україні під час російсько-української війни 2014-2022 рр. / *інформаційна*
- Розкрити важливість та роль волонтерів у війні та після неї. / *мовленнєва*

Розвивальна:

- Розвивати комунікативні здібності під час дискусій та обговорень ролі волонтерів у війні. / *мовленнєва*
- Розвивати вміння роботи з картою (Карта України з позначенням регіонів, де активно працюють волонтери.); / *просторова*
- Розвивати вміння аналізувати історичні факти (на основі відео про російсько-української війни 2014-2022 рр.); / *інформаційно-просторова*

Виховна:

- Виховувати патріотичні почуття та почуття гордості за співвітчизників, які борються за незалежність України; / *громадянська, аксіологічна*
- Формувати критичне мислення та аналітичні навички учнів через вивчення волонтерського руху. / *логічна*
- Виховувати вміння працювати в колективі (Гра "Волонтерський квест") / *хронологічно-логічна*

- Формувати комунікативну компетентність шляхом усних відповідей, міркувань. / *мовлення*
- Виховувати інтерес до історії на основі історичних подій (російсько-української війни 2014-2022 рр.); / *громадянська*

Тип уроку:

Обладнання: інтерактивна дошка для відображення презентацій, відео-матеріалів, зображень, карта України з позначенням регіонів, де активно працюють волонтери, щоб учні могли краще зрозуміти, де саме допомагають волонтери.

Основні терміни: Російсько-українська війна, революція гідності, сепаратистські рухи, волонтер, волонтерський рух, волонтерські організації, АТО (Антитерористична операція), гуманітарна допомога.

План заняття

1. російсько-української війна 2014-2022 рр.
2. Виникнення та розвиток волонтерського руху
3. Роль волонтерів у війні та після неї

Хід уроку

Доза часу	Етап уроку	Навчально-виховна діяльність вчителя	Навчально-виховна діяльність учня	Примітки
3 хв	I. Організаційний	Привітання з учнями, перевірка присутніх. "Не питай, що Україна зробила для тебе. Запитай себе, що ти зробив для України" — саме за цим принципом діють волонтери.		

3 хв	II. Мотиваційний етап	<p>Робота з візуальними джерелами.</p> 	<p>Завдання</p> <p>Розгляньте картинку та складіть асоціації з тим, що вона зображує.</p> <p>Проаналізуйте напис на картинці та поясніть, що він означає в контексті війни та волонтерства.</p>	<i>Логічно-мовленсва</i>
5 хв	III. Актуалізаційний етап		<ol style="list-style-type: none"> 1. Які основні види волонтерської діяльності ви знаєте? (Юнашев Денис) 2. Як ви думаєте, яке значення має волонтерство для суспільства? (Петриченко Дарія) 	<i>Мовленсва</i>

20 хв	IV. Етап вивчення нового матеріалу	<p>1. російсько-української війна 2014-2022 рр.</p> <p>Причини та початок конфлікту:</p> <p>Причинами російсько-української війни були політичні та етнічні суперечності, що виникли після революції Гідності в Україні в 2014 році. Після повалення проросійського президента Віктора Януковича і формування нової урядової влади, Крим оголосив свою приєднання до Російської Федерації, а в Східній Україні виникли сепаратистські рухи, які прагнули відокремитися від України. / <i>інформаційна</i></p> <p>Перебіг війни та її вплив на Україну:</p> <p>Війна тривала з 2014 по 2022 роки і супроводжувалася збройними конфліктами між українськими силами та сепаратистами, які отримували підтримку з боку Росії. У результаті було втрачено контроль над Кримом та</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Які були основні причини російсько-української війни, яка тривала з 2014 по 2022 роки? (Щорчук Поліна) – Як втрата Криму та частини Донецької та Луганської областей вплинула на Україну з господарського та соціального погляду? (Волошин Анна-Анжеліка) 	<p><i>Мовленнєва</i></p>
-------	------------------------------------	---	--	--------------------------

		<p>частинами Донецької та Луганської областей.</p> <p>Війна мала серйозні наслідки для України. Втрата Криму і територій на Сході спричинила значні господарські та соціальні проблеми. Загальна картина включала загибель людей, економічний спад, руйнування міст та інфраструктури, вимушену переміщення населення та гуманітарну кризу./,інформаційна</p> <p>Вплив війни на громадянське суспільство:</p> <p>Війна сильно вплинула на громадянське суспільство України. Вона підкреслила важливість національної єдності та мобілізації громадян. Волонтерські організації та громадські ініціативи активно працювали на підтримку військових, постраждалих та внутрішньо переміщених осіб.</p> <p>Однак війна також привела до погіршення прав людини та розширення репресивних заходів. Були повідомлення про порушення прав людини, зокрема про випадки побиття, затримань і погроз опозиційним активістам.</p> <p>Крім того, війна мала значний вплив на соціально-економічну сферу. Збільшення витрат на оборону та відсутність інвестицій у регіони, що постраждали від</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Як війна вплинула на громадянське суспільство України? (Тимків Андрій) – Які були наслідки війни для прав людини та репресивні заходи? (Самборська Анастасія) – Як війна вплинула на соціально-економічну сферу України, зокрема на життєвий рівень та бідність? (Новицький Павло) 	
--	--	--	--	--

		<p>конфлікту, призвели до зниження життєвого рівня і зростання бідності.</p> <p>У цілому, російсько-українська війна мала серйозний вплив на Україну, який вплинув на політичну, економічну та соціальну сфери країни. / <i>інформаційна</i></p> <p>Російсько-українська війна-це збройний конфлікт між Росією та Україною, який тривав з 2014 по 2022 роки.</p> <p>Революція Гідності - масові протести, що розпочалися в Україні у листопаді 2013 року після відмови уряду підписати Угоду про асоціацію з Європейським Союзом. Ці протести призвели до зміни влади та революційних змін у країні.</p> <p>Сепаратистські рухи - після референдуму в Криму та змін влади в Україні, у Донецькій та Луганській областях виникли сепаратистські рухи, які прагнули відокремитися від України та проголосували за створення самопроголошених "Донецької народної республіки" та "Луганської народної республіки".</p>		
--	--	--	--	--

2. Виникнення та розвиток волонтерського руху

Визначення поняття "волонтерство" і його коріння.

Волонтерство - це безоплатна добровільна діяльність, виконувана людьми на користь громади або окремих осіб.

Коріння поняття "волонтерство" пов'язане зі словом "волонтер", що походить від французького "volontaire", що означає "добровольця". Волонтери добровільно приєднуються до проектів, ініціатив або організацій, щоб надати допомогу тим, хто її потребує./
інформаційна

- Що таке волонтерство і яке його коріння?
(Кочержук Андрій)
- Назвіть кілька прикладів волонтерських організацій або ініціатив в Україні перед російсько-українською війною.
(Куртинюк Артем)
- Яку роль волонтерські організації відіграли в підтримці учасників

Мовленнєва

		<p>Відомі приклади волонтерського руху в історії України.</p> <p>Історичні приклади волонтерського руху в Україні перед російсько-українською війною включають такі організації та ініціативи, як Громадський Рух Помічництва, Благодійний Фонд "Карітас Україна", Молодіжний Рух "Пласт" та багато інших. Ці організації займалися наданням допомоги потребуючим, підтримкою учасників АТО (антитерористичної операції) та їх родин, благоустроєм міст і сіл тощо. / <i>інформаційна</i></p> <p>Війна між Росією та Україною мала значний вплив на розвиток волонтерства в Україні.</p> <p>Конфлікт змусив людей об'єднатися та мобілізуватися для надання допомоги постраждалим, військовим підрозділам та переселенцям. Волонтерські організації стали важливими гравцями у гуманітарній допомозі, медичному обслуговуванні, зборі та розподілі гуманітарних вантажів, психологічній підтримці та інших сферах. Війна сприяла зростанню свідомості громадян про потребу волонтерської діяльності і стимулювала розвиток цього руху в Україні. Волонтери стали важливим елементом громадської активності та виявили себе як сила, здатна допомогти в складних часах та підтримати уразливі групи населення. /</p>	<p>АТО та їх родин? (Конарська Каміла)</p> <p>– Як війна між Росією та Україною вплинула на розвиток волонтерства в Україні? (Овчар Віта)</p>	
--	--	---	---	--

інформаційна

Волонтер-це особа, яка добровільно надає свою допомогу та ресурси без отримання матеріальної винагороди.

Волонтерський рух-це організована добровільна діяльність людей, спрямована на надання допомоги тим, хто цього потребує.

Волонтерські організації - організації, що координують та забезпечують діяльність волонтерів.

3. Роль волонтерів у війні та після неї

Роль волонтерів у війні та після неї включас:

- Запропонуйте способи, як ви, як учень 10 класу, можете взяти участь у волонтерському русі та надати

Мовленнєва

		<p style="text-align: center;">Допомога на фронті та в зоні АТО:</p> <p>Волонтери надають підтримку українським військовим на фронті, забезпечуючи їх необхідними речами, продовольством, медичним обладнанням та засобами гігієни.</p> <p>Вони допомагають військовим підрозділам у веденні комунікацій, зборі розвідувальної інформації та логістичних завданнях. / <i>інформаційна</i></p> <p style="text-align: center;">Гуманітарна допомога та реабілітація постраждалих:</p> <p>Волонтери організують збір та розподіл гуманітарної допомоги, яка включає харчові продукти, медикаменти, одяг, спальні мішки тощо.</p> <p>Вони допомагають постраждалим цивільним особам, зокрема евакуйованим з районів бойових дій, надаючи житло, медичну допомогу, соціальну підтримку та реабілітаційні послуги. / <i>інформаційна</i></p> <p style="text-align: center;">Соціальна підтримка ветеранів та учасників війни:</p> <p>Волонтери забезпечують соціальну підтримку ветеранам та учасникам війни, яка може включати психологічну підтримку, надання юридичної</p>	<p>допомогу уразливим групам в своєму оточенні. (Стефінів Володимир)</p> <p>– Назвіть приклади гуманітарної допомоги, яку волонтери надають постраждалим від війни. (Семенович Андрій)</p> <p>– Як волонтери допомагають у відновленні та реабілітації постраждалих? (Ступар Аліна)</p> <p>– Які види соціальної підтримки надають волонтери ветеранам та учасникам війни? (Кузнецов Олег)</p>	
--	--	--	--	--

		<p>допомоги, реінтеграційні програми, підтримку у трудовій адаптації та отриманні освіти.</p> <p>Волонтери грають важливу роль у підтримці військових операцій, наданні гуманітарної допомоги та соціальній підтримці уразливих груп, сприяючи процесу відновлення після війни та підтримуючи учасників військових дій у їхній реінтеграції в суспільство. / <i>інформаційна</i></p> <p>АТО (Антитерористична операція) - військова операція, яку проводили українські сили в рамках протидії терористичним групам та воєнним формуванням на сході України.</p> <p>Гуманітарна допомога - надання матеріальної, медичної, психологічної та іншої допомоги постраждалим та військовим одиницям під час воєнних конфліктів.</p> <p>Карта України з позначенням регіонів, де активно працюють волонтери.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Як волонтери сприяють реінтеграції учасників військових дій в суспільство? (Бондарчук Богдан) - Які види допомоги надають волонтери на фронті та в зоні АТО? (Михайлюк Діана) 	
--	--	--	--	--

		<p>Регіони, які отримали гуманітарну допомогу</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Постійні активні бойові дії ● Періодичні активні бойові дії ● Помірна бойова активність ● Відносно спокійні регіони <p>Міста та села, які отримали гуманітарну допомогу</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Бородянка ● Буча ● Владичеве ● Волинська ● В-Волинський ● Горішні ● Гостомель ● Гориничі ● Дніпро ● Жванчів ● Житомир ● Запоріжжя ● Ірпінь ● Київ ● Криворізький ● Луцьк ● Львів ● Лебедин ● Марків ● Маруполь ● Миколаїв ● Обухів ● Ольшанка ● Березне ● Охтирка ● Первомайськ ● Полтава ● Рівне ● Савалівка ● Суми ● Умань ● Харків ● Чернігів ● Херсон ● Полтава 		
10 хв	V. Систематизація знань		<p>Гра "Волонтерський квест"</p> <p>Кожен учасник отримує картки з запитаннями.</p> <p>Учасники мають 5 хвилин, щоб дати відповіді на якомога більше запитань.</p> <p>Відповіді на запитання можна знайти в тексті про Виникнення та розвиток волонтерського руху та роль волонтерів у війні та після неї а також волонтерство як засіб формування громадянської</p>	<p><i>Логічно-аксіологічна</i></p>

			<p>компетентності.</p> <p>Кожне запитання має певну кількість балів. Чим складніше запитання, тим більше балів можна отримати.</p> <p>Після закінчення часу учасники обмінюються картками та перевіряють один одного.</p> <p>Перемагає той, хто набрав найбільшу кількість балів. <i>/хронологічно-логічна</i></p>	
3 хв	VI. Висновки	<p>Волонтерський рух в Україні під час російсько-української війни 2014-2022 рр. відіграв важливу роль у наданні підтримки військовим, постраждалим та населенню. Волонтери активно допомагали на фронті, забезпечуючи необхідні ресурси та медичну допомогу. Вони також здійснювали гуманітарну допомогу та після війни займалися реабілітацією та соціальною підтримкою постраждалих. Волонтерський рух став важливим фактором громадського об'єднання та виявив силу громадської активності в Україні. / <i>інформаційна</i></p>		

1 хв	VII. Домашнє завдання		<ol style="list-style-type: none"> 1. Дослідіть три організації, що активно діяли волонтерами під час війни. За допомогою додаткових джерел інформації, дізнайтесь про їхні цілі та завдання, види допомоги, яку надавали, та успіхи, яких вони досягли. 2. Складіть списки вмінь та навичок, які можна отримати через участь у волонтерському русі.	
------	-----------------------	--	---	--